LIFEscape

IMPLEMENTING EUROPEAN LANDSCAPE CONVENTION IN THE SOUTH BALTIC REGION

Podręcznik planowania krajobrazu z partycypacją społeczną

South Baltic PROGRAMME

Autorzy

Per Blomberg (Gmina Lund)
Katarzyna Fidler (biuro projektów Fidler)
w imieniu wszystkich partnerów projektu LIFEscape
Adresy na www.lifescape.eu

Tłumaczenia

Mats Andersson Espling
Agata Onopiak

Ilustracje

Wojciech Ignaciuk

Opracowanie graficzne

www.acrobat.com.pl

Autorzy zdjęć

Lars Sørensen, Dansk Fotolab
Per Blomberg
Aušrai Brazdeikytei
Johan Hammar
Lena Ingvad
Vidmantui Plyniui
Gitanai Sidabrienei
Zbigniew Zagrodzki

Odpowiedzialność za treść tej publikacji ponoszą wyłącznie autorzy
i niekoniecznie reprezentuje ona poglądy Uni Europejskiej.

ISBN: 978-83-63179-12-0

Elbląg 2013

Dofinansowano ze środków Europejskiego
Funduszu Rozwoju Regionalnego

Projekt LIFEscape

Europejska Konwencja Krajobrazowa została przyjęta we Florencji w 2000 roku i weszła w życie w roku 2004. 27 krajów zobowiązało się do wprowadzenia w swoim prawie zapisów dotyczących ochrony krajobrazu i promowania międzynarodowej współpracy w tej dziedzinie. Niestety do dziś zbyt mało z tych postulatów zostało zrealizowanych.

Współfinansowany przez program UE Południowy Bałtyk projekt LIFEscape łączy siły samorządowców oraz specjalistów od planowania przestrzennego z Polski, Litwy, Szwecji i Danii w celu wymiany doświadczeń i wypracowania innowacyjnych rozwiązań dla zarządzania krajobrazem w każdym z czterech obszarów pilotażowych.

Projekt realizowano w latach 2011-2014 pod przewodnictwem Parku Krajobrazowego Wysoczyzny Elbląskiej/Marszałka Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Parterzy projektu

- Gmina Tolkmicko
- Park Narodowy Žemajtija, Litwa
- Uniwersytet w Kłajpedzie, Litwa
- Gmina Lund, Szwecja
- Gmina Sjöbo, Szwecja
- Uniwersytet Linneusza w Kalmar, Szwecja
- Gmina Slagelse, Dania

Organizacje zrzeszone

- Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska (GDOŚ)
- Association of Lithuanian state parks and reserves
- Lithuanian Ministry of Environment
- Swedish Heritage Board
- Swedish Forest Agency
- Skåne County Administrative Board
- European Network for Implementation of Landscape Convention (RECEP-ENELC)
- Visions and Strategies around the Baltic Sea 2010 (VASAB)

SPIS TREŚCI

1. Wstęp 6

1.1. Przedmowa 7
1.2. Streszczenie 8
1.3. Czym jest krajobraz? 9
1.4. Europejska Konwencja Krajobrazowa (EKK) 10

2. Jaki jest cel partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym? 12

2.1. Wszyscy jesteśmy uczestnikami – krajobraz i demokracja 13
2.2. Zrównoważony rozwój – wspólna budowa przyszłości 14
2.3. Planowanie oznacza zmiany 15
2.4. Wyzwania 15

3. Jak przeprowadzić partycypację społeczną w planowaniu przestrzennym? 19

3.1. Organizacja 19
3.2. Czas i środki 19
3.3. Kontakt ze społeczeństwem – zaufanie i stosunek mieszkańców 19
3.4. Współpraca pomiędzy politykami, urzędnikami i obywatelami – podział ról i obowiązków 20
3.5. Informacja zwrotna dla społeczeństwa 20

4. Czym jest partycypacja społeczna w planowaniu krajobrazu? 22

4.1. Drabina partycypacji społecznej 23
4.2. Informacja 24
4.3 Konsultacja 24
4.4. Dialog 24
4.5. Partycypacja 25
4.6. Współdecydowanie 25

5. Narzędzia do planowania przestrzennego z udziałem społecznym 26

5.1. Wprowadzenie do procesu 27

5.1.1. Analiza uczestników 27
5.1.2. Komunikacja – dynamika grupy 29
5.1.3. Metoda ABCD – Asset-Based Community Development (rozwój społeczny oparty na pozytywnych aspektach) 30
5.1.4. Metoda Safari – budzenie zainteresowania 31

5.1.5. Lokalne historie 32
5.1.6. Analiza krajobrazu 35
5.1.7. Kółka badawcze 36
5.1.8. Profesjonalne kontakty 37
5.1.9. Ambasadorzy i mentorzy 39
5.1.10. Metoda fotograficzna 40
5.1.11. Rozwiązywanie konfliktów 41

5.2. Informacja 42

5.2.1. Zebrania 43
5.2.2. Strona internetowa 44
5.2.3. Publikacja, plakaty, itp. 45
5.2.4. Materiał wideo w internecie 46
5.2.5. Wycieczka poznawcza 47

5.3. Konsultacja 48

5.3.1. Ankieta 48
5.3.2. Dyskusja 49
5.3.3. GeoPanel 50
5.3.4. Panel obywatelski 51
5.3.5. Sprzęt do głosowania 52
5.3.6. Panel SMS 54
5.3.7. Spaceshaper 55

5.4. Dialog 56

5.4.1. Otwarta Przestrzeń 56
5.4.2. Spacery 59
5.4.3. Metoda podręczników 60
5.4.4. Czat 62
5.4.5. Internetowe fora dyskusyjne 64
5.4.6. World Cafe 65
5.4.7. Posiedzenia 67
5.4.8. Spotkanie na otwartej przestrzeni – Zgromadzenie obywatelskie 68
5.4.9. Warsztaty w formie dialogu 70
5.4.10. Analiza SWOT 73

5.4.11. Narada obywatelska 74

5.5. Wpływ i udział 76

5.5.1. Warsztat przyszłościowy (Future workshop) 76
5.5.2. Charrette 79
5.5.3. Matchmaking (Swatanie) 80

5.6. Kontrola obywatelska 81

5.6.1. Referendum 81
5.6.2. Narada lokalna 82
5.6.3. Grupa robocza 83

6. Proces planowania przestrzennego 84

6.1. Zarys planowania przestrzennego w krajach projektu LIFEscape 85
6.2. Rozpoczęcie procesu (Pomoc w partycypacji) 90
6.3. Ogólne informacje i analiza krajobrazu (Wymiana wiadomości) 90
6.4. Wizje i regulacje prawne 91
6.5. Plan (Strategia) 92
6.6. Wdrażanie 92

7. Zarządzanie krajobrazem i jego ochrona 94

7.1. Zaproponowana ochrona 95
7.2. Plan zarządzania 95
7.3. Regulacje prawne i ochrona 96
7.4. Zarządzanie 96
7.5. Zarządzanie krajobrazem poza obszarem chronionym 97

Lektura uzupełniająca i referencje 98

1 Wstęp

Drogi Czytelniku,
przedstawiamy Ci Podręcznik
planowania krajobrazu
z partycypacją społeczną!

1.1. Przedmowa

Jeżeli trzymasz w rękach tę książkę, to prawdopodobnie interesujesz się krajobrazem - być może dlatego, że jesteś architektem krajobrazu, ekologiem, przedstawicielem władz lokalnych, albo nawet naukowcem.

Naszym celem jest dostarczenie Ci nowych pomysłów i inspiracji odnośnie tego co zrobić, aby planowanie i zarządzanie przestrzenią było bardziej satysfakcjonujące oraz przynosiło długotrwałe korzyści zarówno społeczeństwu jak i krajobrazowi.

Rozdziały 2 i 3 opowiadają o korzyściach udziału społecznego, które, swoja drogą, nadal nie są dla każdego oczywiste, podczas gdy rozdział 4 skupia się na definicjach związanych z różnymi etapami partycypacji społecznej. W rozdziałach 6 i 7 podsumowujemy akty prawne obowiązujące w niektórych krajach europejskich.

Jednakże sercem tego podręcznika jest rozdział 5 mówiący o narzędziach i metodach używanych w partycypacji obywatelskiej. Rozdział ten skupia się na różnych metodach upubliczniania, od popularnych dyskusji publicznych i stron internetowych, poprzez interaktywne konsultacje, aż po mechanizmy całkowitej kontroli przez obywateli. Wszystkie metody zostały opisane pokrótce i w sposób praktyczny tak, aby umożliwić łatwe ich wdrożenie. Szczególnie polecamy rozdział 5.1, ponieważ daje przykłady jak do tego procesu można przygotować społeczeństwo, budując powoli zaufanie. Etap ten jest często niedoceniany, lecz jest bardzo istotny, szczególnie w krajach, gdzie społeczeństwo obywatelskie nie funkcjonuje jeszcze najlepiej.

Podręcznika tego nie należy traktować jako przepisu, którym należałoby się kierować od początku do końca. Jest to raczej zbiór pomysłów i narzędzi, które można zastosować w odpowiednich warunkach czy sytuacjach. Prawdą jest, że w niektórych krajach są już dostępne bardziej szczegółowe wskazówki na temat partycypacji (szczegóły w rozdziale "Lektura uzupełniająca i referencje").

Obszar pilotażowy projektu LIFEscape: Vombsänkan, Skåne, Szwecja.

Projekt LIFEscape dobiega kresu, lecz dalsza współpraca i wymiana doświadczeń pomiędzy północnymi i wschodnimi krajami Europy będzie możliwa w formie forum internetowego na stronie www.lifescape.eu. Ponadto, praktyka planowania przestrzennego będzie dalej się rozwijać, żeby sprostać Europejskiej Konwencji Krajobrazowej. W związku z tym, opinie użytkowników tego podręcznika byłyby bardzo cenne dla przyszłej korekty. Wszelkie komentarze prosimy przesyłać na adres podany w wewnętrznej części okładki.

1.2. Streszczenie

Celem projektu LIFEscape jest wdrażanie Europejskiej Konwencji Krajobrazowej na szczeblu lokalnym na czterech obszarach pilotażowych. Projekt skupia się na partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym, na tym jaki wpływ powinno mieć społeczeństwo na planowanie krajobrazu oraz zarządzanie nim. Poprzez testowanie różnych metod i narzędzi we współpracy z lokalną społecznością, projekt ma na celu szerzenie wiedzy na temat praktycznych aspektów udziału społecznego.

Najważniejszym warunkiem skutecznej współpracy z lokalną społecznością zdecydowanie jest chęć i mobilizacja organizatora do podjęcia takiego kroku. Konsekwencją tego jest opracowanie nowych strategii pracy, dzielenie obowiązków pomiędzy różne departamenty i instancje oraz ustalenie nowych priorytetów. Skuteczna współpraca z mieszkańcami jest w dużej mierze kwestią podejścia - czy instytucja jest skłonna otworzyć się na większy wpływ ze strony społeczeństwa? Kluczem jest szczere zaangażowanie ze strony osoby kierującej. W przeciwnym razie bardzo trudne byłoby osiągnięcie jakichkolwiek rezultatów.

Partycypacja społeczna jest kosztowna, pracochłonna, wymagająca czasu i bardzo często złożona. W dłuższej perspektywie działań, uwzględniając skomplikowany cel do osiągnięcia, dobry kontakt ze środowiskiem lokalnym może zapobiec konfliktom lub podjęciu złych decyzji. W dzisiejszych czasach obywatele są coraz lepiej wykształceni i zaangażowani w życie społeczne, chętniej zajmują stanowiska w różnych sprawach – warto z tego skorzystać. Dodatkowym atutem partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym jest wiedza lokalnej ludności i jej spostrzeżenia z użytkowania przestrzeni, bardzo często nie osiągalne przez instytucje zarządzające przestrzenią. Rozpoczynając współpracę z lokalnym społeczeństwem można

Obszar pilotażowy projektu LIFEscape: Tude Å, Zealand, Dania.

Obszar pilotażowy projektu LIFEscape: Łęcze, Warmia-Mazury, Polska.

szukać wsparcia w wielu metodach i narzędziach usprawniających kontakt, warto też uwzględnić jej czasochłonność. Stąd już na początku procesu warto określić poziom naszych ambicji przeznaczając na ten cel odpowiednią ilość środków i czasu.

Udział społeczeństwa może odbywać się na wiele różnych sposobów z różnym stopniem wpływu. Drabina partycypacji społecznej autorstwa Sherry R. Arnstein opisuje partycypację w ośmiu krokach: od negatywnej, w formie manipulacji ze strony władz, aż do społeczeństwa kontrolującego rząd. Szwedzkie władze ustanowiły podobną hierarchię, jednak składa się ona z pięciu najwyższych stopni tejże drabiny - tych bardziej korzystnych dla społeczeństwa. Stopnie te to informowanie, konsultowanie, dialog, partycypacja i wspólne podejmowanie decyzji. Przedstawione w tym podręczniku 40 metod i narzędzi oparte są właśnie na tych pięciu stopniach.

W planowaniu na szczeblu lokalnym i regionalnym, najważniejszymi aspektami są często jedynie pożądane zmiany w krajobrazie, np. w formie nowym budynków, dróg czy produkcji energii. Jednak, według Konwencji Krajobrazowej, proces planowania jest również ważny dla zachowania istniejącego krajobrazu. Niestety aspekt ten często jest ignorowany. Podjęcie kroków, których konsekwencje sięgają daleko w przyszłość, wymaga przemyślanego zaplanowania, co jest opisane w tej publikacji. W planowaniu krajobrazu nieraz należy podjąć decyzję o tym jaką formę jego ochrony należy wprowadzić. Po podjęciu tej decyzji następuje długi okres zarządzania krajobrazem. Najlepiej zdają sobie z tego sprawę ci, którzy sami zarządzają terenami chronionymi, takimi jak rezerwaty, parki krajobrazowe oraz narodowe. Europejska Konwencja Krajobrazowa mówi o tym w artykule 1d. Podręcznik, który trzymasz w ręku zawiera ogólne wskazówki dla tych, którzy zajmują się ochroną krajobrazu.

1.3. Czym jest krajobraz?

Pojęcie krajobrazu jest wieloznaczne i wielowymiarowe. Różni ludzie odmiennie definiują, ale i odbierają jeden i ten sam krajobraz. Mimo że na przestrzeni wieków próbowano ustalić ogólnie obowiązujące normy oceny tego czy dany krajobraz jest piękny czy brzydki, wartościowy czy nie, jego ocena w dalszym ciągu jest bardzo subiektywna. Nie do przecenienia jest wpływ malarstwa, filmu, literatury, nauki (ekologia) czy reklam sektora turystycznego na kształtowanie naszych opinii o krajobrazie.

Popularna definicja krajobrazu opisuje go w kategoriach czysto wizualnych, jako dwuwymiarowy obraz terenu widziany przez człowieka. Ma ona swoje korzenie w malarstwie pejzażowym. Kolejna definicja, bardziej naukowa, widzi krajobraz jako środowisko naturalne będące siedliskiem roślin i zwierząt, a także ludzi. W końcu trzecia definicja, tzw. zintegrowana postrzega krajobraz we wszystkich jego wielowymiarowych aspektach: wizualnych, ekologicznych oraz ekonomicznych. Można powiedzieć że krajobraz jest wynikiem interakcji pomiędzy człowiekiem i jego otoczeniem. To ostatnie, szersze pojęcie krajobrazu jest używane w Europejskiej Konwencji Krajobrazowej.

1.4. Europejska Konwencja Krajobrazowa (EKK)

Europejska Konwencja Krajobrazowa jest wspólną wizją tego, czym krajobraz jest lub powinien być dla Europejczyków. Ukazuje jak poprzez umiejętne planowanie, zarządzanie i ochronę można zapewnić trwałość europejskiego dziedzictwa krajobrazowego. Konwencja została przygotowana we Florencji 20 października 2000 roku, a przez Polskę ratyfikowana 27 września 2004 roku, weszła w życie 1 stycznia 2005 roku. Celem EKK jest promowanie ochrony, gospodarki i planowania krajobrazu oraz organizowanie współpracy europejskiej w tym zakresie, opartej na wymianie doświadczeń, specjalistów i tworzeniu dobrej praktyki krajobrazowej. Konwencja traktuje krajobraz jako ważny element życia ludzi zamieszkujących wszędzie: w miastach i na wsiach, na obszarach zdegradowanych, pospolitych, jak również na obszarach odznaczających się wyjątkowym pięknem – dlatego swoim zasięgiem obejmuje całe terytorium Polski. W celu realizacji zapisów konwencji, jej sygnotariusze podejmują działania zmierzające do identyfikacji własnych krajobrazów, podnoszenia świadomości społecznej, określenia celów jakości krajobrazu oraz współpracy transgranicznej.

Celem EKK jest kierowanie rozwoju w kierunku wzbogacenia jakości życia oraz wpływu jednostek na decyzje o swoim otoczeniu. W tym celu potrzebna jest ścisła współpraca między władzami, organizacjami, korporacjami i osobami prywatnymi.

Konwencja zaleca szeroko zakrojony udział społeczeństwa w podejmowaniu decyzji dotyczących krajobrazu oraz sporządzanie analiz krajobrazu na podstawie indywidualnych preferencji (wizji). Partycypacyjne planowanie krajobrazu ma więc kluczowe znaczenie dla realizacji idei Konwencji.

Konwencja Krajobrazowa umożliwia wszystkim obywatelom aktywny udział w procesie planowania i zarządzania zasobami krajobrazowymi w swoim otoczeniu. Ich opinie na ten temat będą zależeć od tego, jakie wartości dostrzegają i uznają za wartościowe w krajobrazie.

Obszar pilotażowy projektu LIFEscape: Žemaitija, Telsiu, Litwa.

2

Jaki jest cel partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym?

Demokracja to złożone zjawisko o wielu obliczach. W większości krajów europejskich panuje demokracja pośrednia, co oznacza, że wybieramy delegatów poprzez wybory. Obywatele przekazują władzę politykom, którzy są odpowiedzialni za podejmowanie decyzji do końca trwania swojej kadencji. To, jak układa się współpraca z obywatelami zależne jest prawie wyłącznie od samego polityka. W Europie istnieje jednak tendencja ku temu, żeby na jednego polityka przypadało coraz więcej obywateli, ma to miejsce zarówno na poziomie lokalnym, jak i w organach Unii Europejskiej. Fakt ten przyczynia się do zmniejszonego zaangażowania w sprawy "Wielkiej Demokracji" (na krajowych i międzynarodowych szczeblach), podczas gdy wielu nadal woli ingerować w sprawy lokalne, czyli "małą demokrację". Uważa się zatem, że bardzo ważnym zagadnieniem w Europie jest wzrost zaufania demokratycznego i zaangażowania na różne sposoby, takie jak udział społeczny w lokalnym i regionalnym planowaniu przestrzeni.

Ogólnie rzecz biorąc, istnieją cztery poważne powody, by angażować obywateli w sprawy zarządzania:

- Bardziej efektywne zarządzanie: by osiągnąć praworządność, pewność, kontrolę i dobre decyzje,
- Polepszenie usług: by polepszyć wydajność i jakość oraz stworzyć usługi, które bardziej sprostają wymaganiom mieszkańców,
- Zwiększanie wiedzy: aby rozwinąć kompetencje, wiedzę, świadomość i pewność siebie uczestników,
- Aktywna społeczność: aby wesprzeć lepsze relacje pomiędzy obywatelami a władzami i administracją oraz aby zapobiec wyobcowaniu.

Czasem jednak lepiej powstrzymać się przed dialogiem obywatelskim:

- gdy decyzja została już podjęta i nie da się jej zmienić,
- gdy dialog jest użyty jedynie jako argument do odłożenia decyzji na później i nie jest istotną częścią tejże decyzji.

Prezentacja świata podwodnego. Spotkanie projektowe, na którym zaproszeni goście, poprzez próby połowu ryb siecią, korzystanie z teleskopu wodnego oraz nurkowanie, mieli okazję poznać środowisko wodne rzeki Klingaval. Hemmestorp Mill, Szwecja.

2.1. Wszyscy jesteśmy uczestnikami – krajobraz i demokracja

Zwiększony udział społeczeństwa w podejmowaniu decyzji, planowaniu i zarządzaniu stał się bardzo istotnym zagadnieniem. W kontekście międzynarodowym, dwie konwencje związane z partycypacją mają szczególne znaczenie: Konwencja z Aarhus oraz Europejska Konwencja Krajobrazowa. Konwencja z Aarhus mówi o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz o dostępie do sądownictwa w sprawach dotyczących środowiska (podpisana w Aarhus dnia 25 czerwca 1998). Konwencja ta łączy ochronę środowiska z prawami człowieka. Aby osiągnąć interakcję pomiędzy obywatelami a władzami potrzebny jest proces demokratyczny. Konwencja mówi o relacjach pomiędzy obywatelami a rządem i, w konsekwencji, nakłada na władze obowiązek przejrzystości poczynań oraz spełniania oczekiwań obywateli.

Prezentacja muzeum w Trelleborgu podczas wizyty studyjnej, 29 listopada 2011. Korsør, Dania.

Europejska Konwencja Krajobrazowa również zawiera wyraźny aspekt demokratyczny. Po pierwsze, podkreśla społeczną wartość krajobrazu; po drugie, podkreśla to jak ważna jest możliwość aktywnego zarządzania krajobrazem. Aspekt demokratyczny w Konwencji Krajobrazowej jest również wyraźnie widoczny w definicji krajobrazu: krajobraz to "obszar, postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich". W drugim rozdziale konwencji w artykule 5 mowa jest o tym, że celem konwencji jest "ustanowienie i wdrożenie polityki w zakresie krajobrazu ukierunkowanej na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazu poprzez przyjęcie środków specjalnych określonych w artykule 6" oraz "ustanowienie procedur udziału ogółu społeczeństwa, organów lokalnych i regionalnych oraz innych stron zainteresowanych zdefiniowaniem i wdrożeniem polityki w zakresie krajobrazu wzmiankowanej w powyższym ustępie".

Wielu jest skłonnych się zgodzić, że zwiększone i bardziej rozpowszechnione zaangażowanie polityczne jest najlepszym lekarstwem na brak zaufania do polityków, coraz większe wyobcowanie obywateli i wciąż malejącą frekwencję w wyborach. W trudnej sytuacji ekonomicznej zaostrza się rywalizacja o środki na usługi publiczne dla różnych grup społecznych. Potrzebny jest dialog na dużą skalę, aby sprawiedliwie zaspokoić potrzeby poszczególnych grup.

2.2. Zrównoważony rozwój – wspólna budowa przyszłości

Problemy związane ze środowiskiem oraz ambicja osiągnięcia zrównoważonych zmian wymaga dialogu pomiędzy obywatelami a władzami. Aby osiągnąć zrównoważony rozwój konieczne są zmiany w stylu życia obywateli polegające m.in. na ograniczeniu konsumpcji produktów i korzystania z usług, które pochłaniają duże ilości zasobów naturalnych. Wszelkie kroki prowadzące do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju wymagają pewnej formy dialogu, gdzie planiści, urzędnicy państwowi i politycy określiliby jakie strategie należy przyjąć. Typowym przykładem jest tu Agenda 21. Planiści muszą być w kontakcie z ludźmi, którzy znają lokalny krajobraz.

Miasta stają się coraz bardziej złożone, wielokulturowe. To, jaką mniejszości etniczne będą miały szansę na zachowanie swojej tożsamości, jest bardzo istotnym wyzwaniem. Wielokulturowe miasta są tworzone poprzez rozwijanie u obywateli poczucia przynależności. Nie jest proste znalezienie rozwiązań, z którymi wszyscy by się zgadzali. Dlatego też bardzo istotne jest wysłuchiwanie wielu różnych poglądów – szczególnie tych, którzy mają problemy z wyrażaniem swojej opinii.

W krajach byłego bloku komunistycznego oraz Skandynawii, orientacja rynkowa administracji publicznej zaczęła się pojawiać w ostatniej dekadzie XX wieku. Jest to częściowo spowodowane ograniczeniami funduszy, ale i decyzjami politycznymi. Wynikło z tego większe zapotrzebowanie na współpracę zamiast wcześniejszego hierarchicznego systemu. Lokalni politycy starają się tworzyć warunki do rozwoju poprzez organizowanie środków z różnych źródeł. Dialog staje się w takiej sytuacji ważnym narzędziem.

2.3. Planowanie oznacza zmiany

Dobre planowanie przestrzeni wymaga zaufania ze strony tych, którzy mieszkają i pracują na danym obszarze. Ważne jest stworzenie modus operandi, które nada wiarygodność decydentom, urzędnikom, a także samym planom. Dobrze przygotowany plan zagospodarowania przestrzeni z uwzględnieniem udziału społecznego zmniejszałby ryzyko późniejszych uwag i skarg. Taki plan cieszyłby się większym zrozumieniem również ze strony tych, którzy nie do końca się z nim zgadzają. Ważne jest, aby współpraca miała miejsce już na wczesnym etapie.

Planowanie jest często początkiem czegoś nowego, okazją do podjęcia różnych wyzwań, a niewłaściwe decyzje mogą jednak doprowadzić do konfliktów. Rolą planisty jest, o ile to możliwe, rozwiązanie takich sporów i przyjęcie strategii najbardziej korzystnych dla społeczeństwa. Aby znaleźć stosowne rozwiązanie, istotne jest wysłuchanie różnych opinii. Planowanie jest również procesem, dzięki któremu wspólnie poznajemy różne perspektywy i możliwe rozwiązania. W konsekwencji, planowanie często przeistacza się w proces ścisłej współpracy. Komunikacja z nim związana jest tak samo ważna jak sam plan. Planowanie

Wizyta przedstawicieli władz miasta Slagelse w Rezerwacie Biosfery Kristianstads Vattenrike, wrzesień 2012. Wycieczkę oprowadza Karin Mangtorn.

Wizyta w leśniczówce na terenie Parku Krajobrazowego Wysoczyzny Elbląskiej, październik 2011.

z udziałem społecznym wymaga lidera i ważne jest, by być dobrze przygotowanym do tej roli.

2.4. Wyzwania

Coraz większy udział społeczny w planowaniu przestrzennym niesie również ze sobą pewne komplikacje. Wymaga więcej czasu i środków ze strony administracji publicznej, czego niestety nieraz brakuje. Ważne jest znalezienie narzędzi i metod, które będą efektywne i dopasowane do okoliczności i sytuacji. Demokracja wymaga dialogu i jest czasochłonna. Z drugiej strony, nowe technologie informatyczne oferują nowe możliwości partycypacji bez potrzeby spotkań i poświęcania dużej ilości czasu. Ale również w tym przypadku nie każdy ma równe szanse, gdyż nie każdy korzysta z nowoczesnych mediów.

Planista zawsze stoi przed wyborem opinii, które może uwzględnić. Administracja publiczna powinna dokładać starań, aby wypowiedzieć się mogły również pojedyncze jednostki. W przeciwnym razie partycypacja zostanie zdominowana przez jednostki posiadające więcej władzy. Istotne jest również to ile osób zostanie wysłuchanych.

Istnieje również ryzyko nadużycia partycypacji, aby narzucić społeczeństwu opinie ekspertów i polityków. Jeśli dialog jest wymuszony, osłabia się zaufanie społeczeństwa i jednocześnie chęć brania udziału w takich dialogach w przyszłości. Budowanie zaufania pochłania sporo czasu, a bardzo łatwo jest je utracić. Polityk, aby ponownie został wybrany, zdany jest na zaufanie ze strony obywateli, podczas gdy urzędnik lub ekspert nie ma takich bodźców. W rezultacie, często potrzebna jest inicjatywa polityków, by zachęcić do większego udziału społecznego w planowaniu przestrzeni.

Zajęcia podczas rejsu na jeziorze Plateliai z okazji Międzynarodowego Dnia Turystyki. Park Narodowy Žemaitija, Litwa.

3

Jak przeprowadzić partycypację społeczną w planowaniu przestrzennym?

Jeśli dialog ma przynieść oczekiwane rezultaty, należy mieć dobrze sprecyzowane:

- Cele (Po co jest prowadzony dialog społeczny? Czego oczekujemy?)
- Kontekst (Jakie są okoliczności? Kto jest zaangażowany w przedsięwzięcie? Co się wcześniej działo na danym obszarze?)
- Metody (W jaki sposób dialog ma być przeprowadzony? Jakie narzędzia najbardziej pasują do danego celu i grupy docelowej? Ile jest czasu i środków?)

3.1. Organizacja

Najważniejszym warunkiem skutecznej współpracy z lokalną społecznością zdecydowanie jest chęć i mobilizacja organizatora do podjęcia takiego kroku. Konsekwencją tego jest opracowanie nowych strategii pracy, dzielenie obowiązków pomiędzy różne departamenty i instancje oraz ustalenie nowych priorytetów. Skuteczna współpraca z mieszkańcami jest w dużej mierze kwestią podejścia - czy instytucja jest skłonna otworzyć się na większy wpływ ze strony społeczeństwa? Kluczem jest szczere zaangażowanie ze strony osoby kierującej. W przeciwnym razie bardzo trudne byłoby osiągnięcie jakichkolwiek rezultatów.

3.2. Czas i środki

Partycypacja obywatelska zazwyczaj pochłania sporo czasu, w konsekwencji również środków. Aby spotkania z mieszkańcami przyniosły pożądane skutki, należy poświęcić im czas. Na dłuższą metę, takie spotkania mogą nawet pomóc zaoszczędzić czas, gdyż dobry kontakt może w późniejszym czasie zapobiec konfliktom lub podjęciu złych decyzji. W dzisiejszych czasach obywatele są coraz lepiej wykształceni i zaangażowani w sprawy ich dotyczące. Protestują gdy podjęte decyzje uważają za niewłaściwe. Należy również zwrócić uwagę na to, że mieszkańcy posiadają wiedzę, która może być przydatna w planowaniu. Władze nie są w stanie posiąść całej wiedzy lokalnej i, w większości przypadków, potrzebują pomocy ze strony lokalnej ludności. Jest wiele metod i narzędzi usprawniających kontakt z mieszkańcami, są one jednak czasochłonne. Warto więc już na początku określić poziom naszych ambicji przeznaczając na ten cel odpowiednią ilość środków i czasu.

Demokracja pochłania czas i środki – muszą więc istnieć do tego warunki.

Spacer po Parku Krajobrazowym Wysoczyzny Elbląskiej w ramach IV Międzynarodowej Konferencji LIFEscape w Tolkmicku, maj 2013, Polska.

3.3. Kontakt ze społeczeństwem – zaufanie i stosunek mieszkańców

Udana współpraca nie tworzy się sama – wymaga czasu i poświęcenia. Nie da się ukryć, że wszędzie znajdzie się ktoś ze sceptycznym podejściem w stosunku do tych, którzy posiadają władzę. Być może taki stosunek bierze się z wcześniejszych doświadczeń, kiedy opinia ogółu nie była brana pod uwagę. Osiągnięcie pomyślnej współpracy wymaga wzajemnego zaufania. W niektórych sytuacjach współpraca już się dobrze układa i w takich przypadkach dialog społeczny nie sprawia żadnych kłopotów. W innych sytuacjach często dochodzi do konfliktów, które trzeba najpierw zażegnać, aby móc rozpocząć sensowny dialog. Dla władz lokalnych oraz administracji na obszarach chronionych receptą na długotrwałe prosperowanie jest intensywna współpraca z mieszkańcami. Prowadzi to do zaufania i dostarcza organizatorom cennej wiedzy. Zaufanie jest kapitałem, który gromadzi się z czasem, lecz łatwo go utracić przez niewłaściwe decyzje.

Jest kilka różnych bodźców mobilizujących społeczeństwo do udziału w planowaniu krajobrazu. Po pierwsze, zawsze istnieje pewne zainteresowanie zdobyciem wiedzy i informacji na temat danych okoliczności. Istnieje również chęć poznania opinii innych, jakie są ich oczekiwania, życzenia i wizje. Po trzecie, może również istnieć chęć budowania więzi i relacji na danym obszarze lub wzmocnienie tych, co już istnieją. Człowiek jest w końcu

stworzeniem społecznym. Czwartym bodźcem jest potrzeba działania w tzw. „słusznej" sprawie, szczególnie w sytuacjach, gdy dochodzi do konfliktu. I w końcu, bodźcem jest również pragnienie zmian na lepsze, poprawy warunków życia, stworzenia lepszej przyszłości w najbliższym otoczeniu.

3.4. Współpraca pomiędzy politykami, urzędnikami i obywatelami – podział ról i obowiązków

W demokracji pośredniej wybiera się polityków, którzy potem realizują swój program. Jeśli jesteś zawiedziony ich osiągnięciami, możesz wybrać kogoś innego w następnych wyborach. Jednak pomiędzy wyborami istnieje szansa na bezpośredni dialog między politykami a obywatelami w celu odnalezienia stosownych rozwiązań. Za praktyczną część obowiązków odpowiedzialni są urzędnicy. Są oni często ekspertami w danej dziedzinie. W jakim stopniu konsultują się z opinią publiczną zależy od osoby i instytucji.

Zwiększony dialog społeczny w związku z planowaniem przestrzennym wymaga interakcji pomiędzy tymi trzema grupami oraz dodatkowo nałożenia na nie nowych ról. Większy wpływ na decyzje ze strony społeczeństwa niesie ze sobą konieczność stworzenia nowych ról dla urzędników, czasem również nowych kompetencji. Nie wystarcza już tylko bycie dobrym w swojej roli, należy również umieć współpracować. Rzecznictwo prasowe oraz zarządzanie procesami to dziedziny, które mogłyby się okazać przydatne podczas organizacji dialogu. Co więcej, zarówno społeczeństwo, jak i sami politycy potrzebują edukacji odnośnie tego jak powinien wyglądać proces udziału społecznego, co jest potrzebne do dialogu i rozwiązania problemu.

Wykład Emmy Ådahl na temat populacji bociana białego na terenie doliny Vomb. Hemmestorp Mill, Szwecja.

3.5. Informacja zwrotna dla społeczeństwa

Sama dyskusja nie jest wystarczająca. Konieczne jest też informowanie społeczeństwa w jakim stopniu ich opinie zostały rozpatrzone. W rezultacie, informacja zwrotna odnośnie zaangażowania w planowanie jest bardzo ważna. Kładzie to fundamenty pod następne zadania oraz buduje zaufanie w stosunku do władz. Forma oraz czas na udzielenie informacji zwrotnej powinny być zaplanowane już na wczesnym etapie.

Propozycja planu działań partycypacji społecznych:

Krok 1 – Stworzenie grupy planistycznej odpowiedzialnej za partycypację. Warto zorganizować małe podgrupy do konkretnych zadań. Określą one cel partycypacji, jakie metody i narzędzia powinny zostać zastosowane, zakres etc.

Krok 2 – Stworzenie dokładnego planu projektu. Plan ten powinien określać zakres, ramy czasowe, najważniejsze działania oraz daty partycypacji, dostępne środki, co jeszcze może być potrzebne oraz plan komunikacji (patrz krok 3).

Krok 3 – Komunikacja. Podobnie jak ewaluacja, powinna być powracającym motywem podczas procesu partycypacji. Dobra komunikacja na dużą skalę jest niezbędnym elementem by przyciągnąć uczestników, spowodować, że obywatele poczują istotę dialogu, znaleźć wsparcie z różnych źródeł (np. firm) i zdać relację z zakończonego dialogu.

Krok 4 – Realizacja. Ten krok zawiera wszelkie praktyczne aspekty potrzebne do przeprowadzenia procesu, takie jak rezerwacja lokalu, przygotowanie materiału, zaproszenie uczestników, organizacja cateringu, przygotowanie i moderowanie strony internetowej, poszukiwanie wsparcia ze strony władz i nagrywanie wypowiedzi uczestników.

Wycieczka szkolna w Plateliai. Park Narodowy Žemaitija, Litwa.

Spacer wzdłuż brzegów rzeki Tude niedaleko Slagelse. Wycieczkę oprowadza Thomas Hillkjaer. Korsør, Dania.

Krok 5 – Wykorzystanie rezultatów. Na tym etapie rezultaty dyskusji są przedstawiane władzom. Jak to się odbędzie zależy od samych spraw i tego jak wygląda proces, ale najważniejsze jest, aby wiedzieć w jaki sposób wykorzysta się rezultaty jeszcze przed rozpoczęciem dialogu.

Krok 6 – Informacja zwrotna. Jeżeli uczestnicy dyskusji nie brali udziału w ostatecznym podjęciu decyzji, należy poinformować ich o efektach, jak zostały wykorzystane opinie uczestników i dlaczego pewne poglądy zostały zignorowane – jeśli zaistniała taka sytuacja. Poza ogólną informacją (np. w mediach, internecie) warto wydać specjalne broszury lub zorganizować spotkanie zamykające proces.

4

Czym jest partycypacja społeczna w planowaniu krajobrazu?

4.1. Drabina partycypacji społecznej

Partycypacja społeczna może odbywać się na różne sposoby z różnym stopniem wpływu. Drabina partycypacji społecznej autorstwa Sherry R. Arnstein opisuje partycypację w ośmiu krokach: od negatywnej, w formie manipulacji ze strony władz, aż do społeczeństwa kontrolującego rząd. Szwedzkie władze ustanowiły podobną hierarchię, jednak składa się ona z pięciu najwyższych stopni tejże drabiny - tych bardziej korzystnych dla społeczeństwa. Stopnie te to informowanie, konsultowanie, dialog, partycypacja i wspólne podejmowanie decyzji.

Wyższe stopnie drabiny niekoniecznie muszą być najbardziej korzystnymi stopniami partycypacji. Omawialiśmy już wcześniej stosunek pomiędzy demokracją pośrednią a bezpośrednią oraz komplikacje, które mogą zaistnieć w obu formach. W pewnych sytuacjach najlepszym rozwiązaniem jest informowanie, są też natomiast takie, w których można powierzyć część decyzji społeczeństwu.

Drabina partycypacji społecznej powinna być pomocą w tworzeniu dialogu społecznego z uwzględnieniem decyzji politycznych i lokalnych warunków.

Dość często w jednym procesie partycypacji pojawia się kilka z poniżej wymienionych stopni. Część obywateli chce brać aktywny udział w podejmowaniu ważnych decyzji, inni wolą brać udział w dialogu lub tylko konsultacji, a jeszcze inni są zadowoleni gdy są poinformowani o tym jak przeprowadzono prace i jakie są efekty.

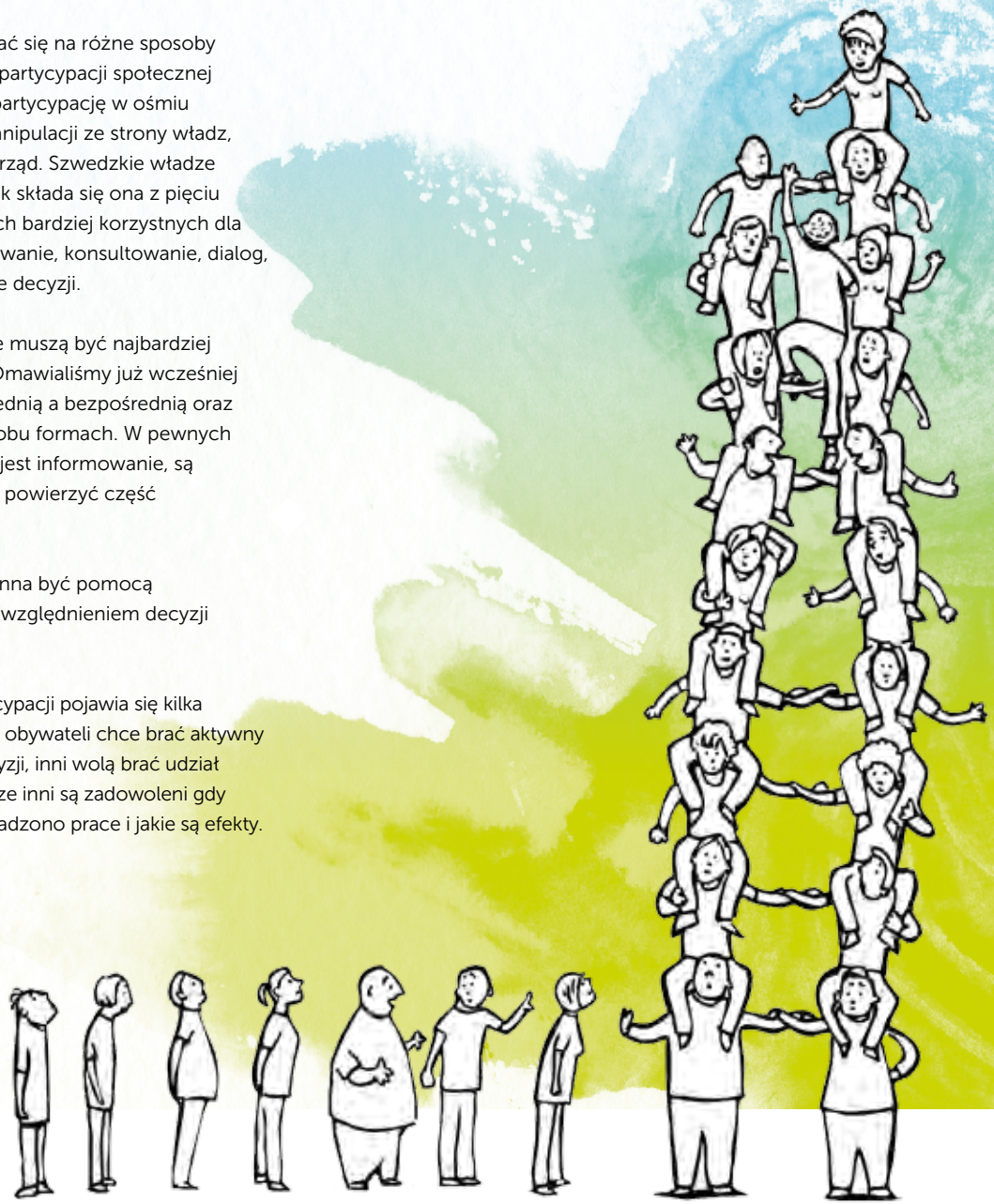

4.2. Informacja

Aby móc partycypować należy być dobrze poinformowanym i posiadać podstawową wiedzę na temat omawianego zagadnienia. Pewne decyzje nie są przeznaczone do dialogu społecznego, jednak obywatele mają prawo o nich wiedzieć. Przejrzyste zarządzanie budzi zaufanie. Sytuacja również bywa odwrotna kiedy to władze potrzebują informacji na temat pewnych problemów lub danych obszarów. Informowanie ze strony społeczeństwa jest tak samo ważne.

4.3. Konsultacja

Konsultacja oznacza danie obywatelom szansy wypowiedzenia się odnośnie tego, która alternatywa najbardziej im odpowiada w danej sprawie. Alternatywy są przygotowywane przez ekspertów i zatwierdzane przez polityków. Obywatele decydują czy bardziej odpowiada im opcja 1 czy 2, A czy B. Konsultacje oznaczają również bezpośrednie rozmowy z ekspertami.

4.4. Dialog

W tym przypadku mieszkańcy mają możliwość spotkania się w celu przedyskutowania danego zagadnienia. Każdy powinien mieć możliwość przedstawienia i obrony swojego zdania, jednakże w przypadku dialogu nie musi dojść do zgody. Wiele metod i narzędzi ułatwia dialog społeczny – ich szczegółowy opis zawarty jest w następnym rozdziale. Dialog społeczny jest często najważniejszą kwestią w planowaniu przestrzennym.

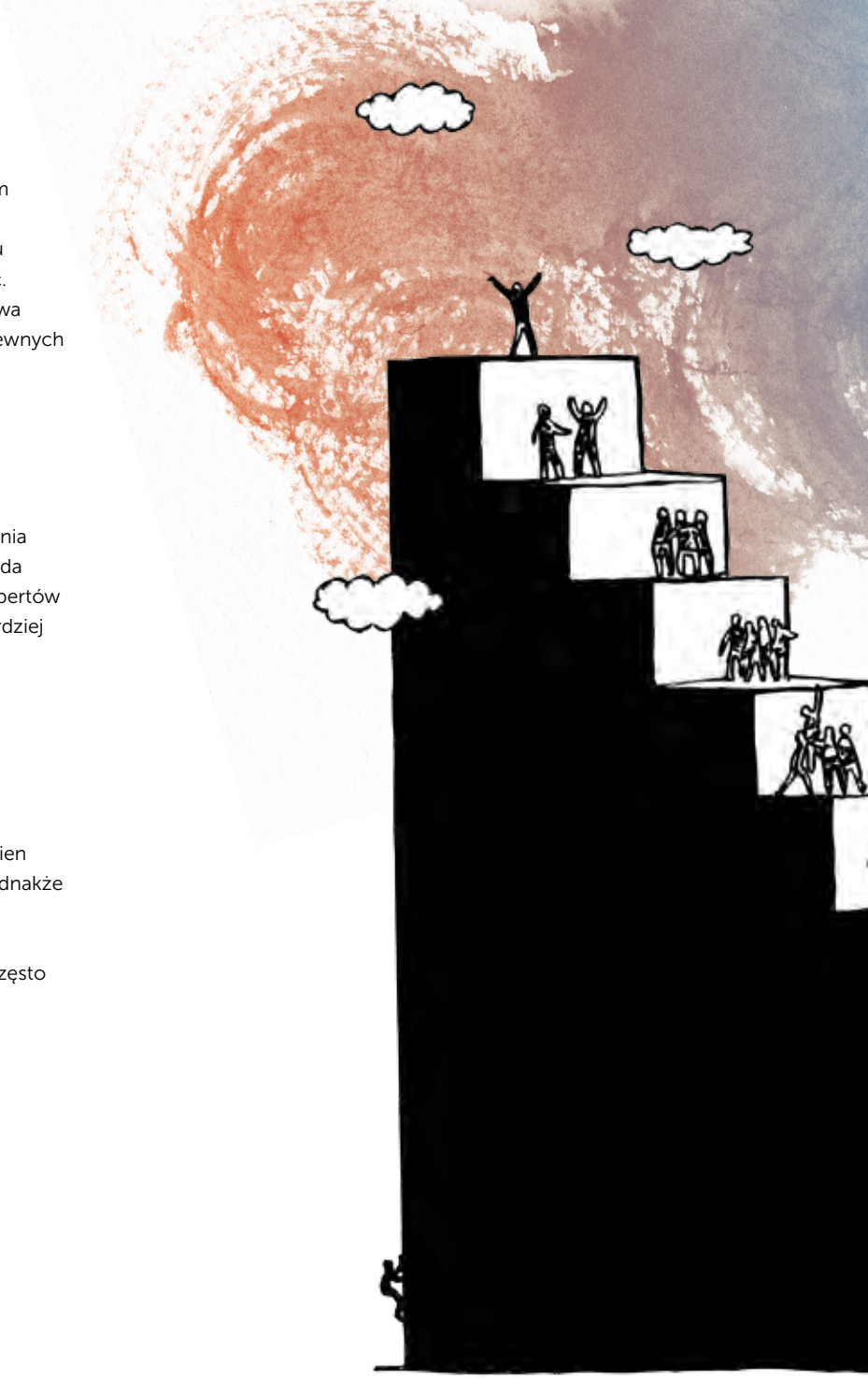

4.5. Partycypacja

Partycypacja to pojęcie oznaczające dość długą procedurę, w której obywatele biorą udział w procesie od samego początku aż do powstania gotowego wniosku, który staje się podstawą politycznych decyzji. Aby osiągnąć zamierzony efekt, partycypacja wymaga wielu przygotowań. Choć jest to forma najbardziej pożądana, pochłania dużo czasu i funduszy.

4.6. Co–decision

W tym przypadku władze przekazują obywatelom część kompetencji dotyczących podejmowania decyzji. Obywatele mają prawo decydowania, np. jako członkowie zarządów dróg, kuratoriów i ochrony przyrody. Również w planowaniu przestrzennym są podejmowane próby przekazania mieszkańcom możliwości podejmowania decyzji, jednak musi się to odbywać na zasadach partnerstwa pomiędzy władzą a obywatelami, a ostateczna decyzja jest podejmowana jednak przez władze.

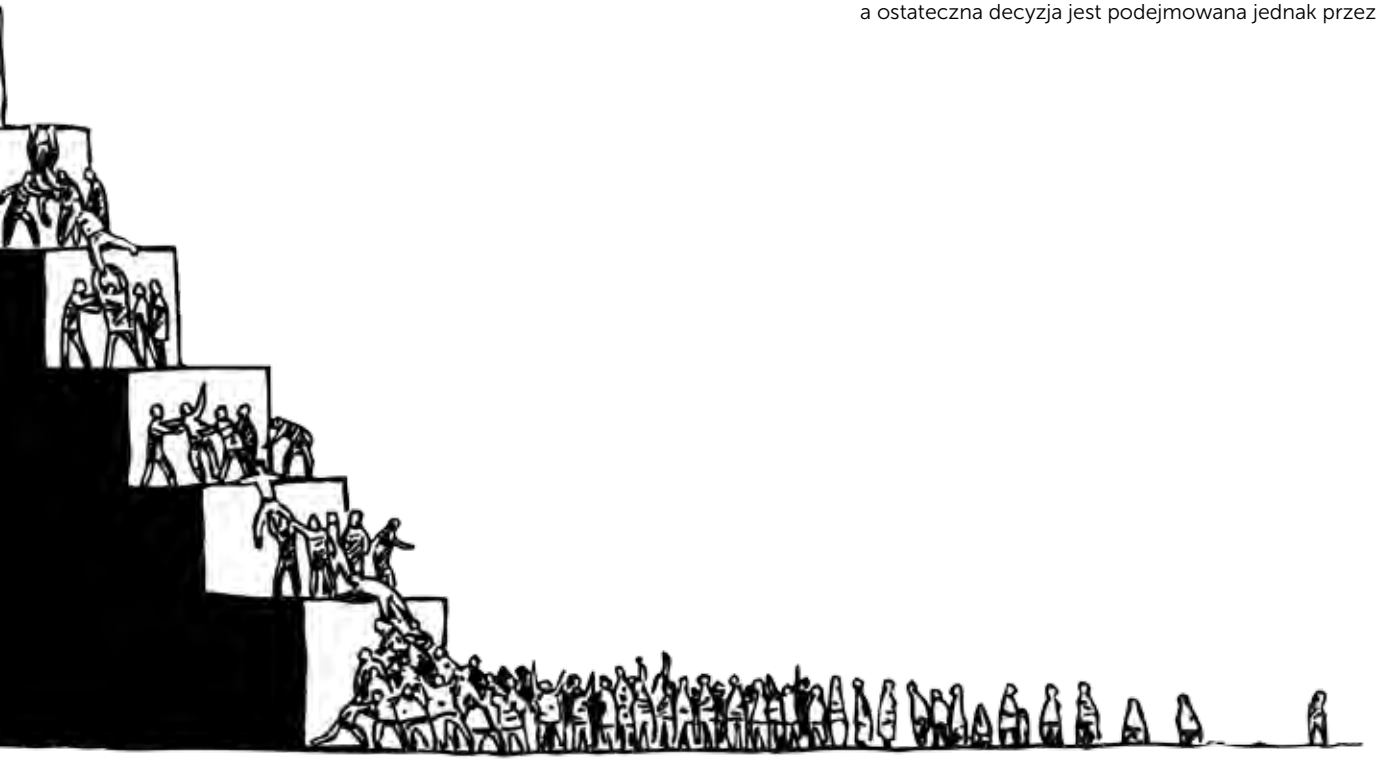

5

Narzędzia do planowania przestrzennego z udziałem społecznym

Rozdział przedstawia narzędzia i metody usprawniające partycypację społeczną w planowaniu przestrzennym, pogrupowane według drabiny partycypacji autorstwa Sherry Arnstein. Wiele z podanym propozycji zostało zaczerpniętych z publikacji i stron internetowych Szwedzkiego Stowarzyszenia Władz Lokalnych i Regionalnych (SALAR).

5.1. Wprowadzenie do procesu

Partycypacja społeczna nie powinna być wprowadzana natychmiastowo, aby mogła odnieść skutek powinna być poprzedzona odpowiednimi przygotowaniami. Po pierwsze, konieczne jest planowanie; po drugie, osoby biorące w nim udział muszą zostać poinformowane; po trzecie, władze oraz obywatele powinni wiedzieć w jaki sposób proces będzie wprowadzany.

5.1.1. Analiza uczestników

Aby umożliwić sprawne przeprowadzenie procesu, należy już na początku określić kto będzie brał w nim udział.

Analiza uczestników jest bardzo dobrym narzędziem planistycznym w każdym projekcie. Różne osoby i grupy mają różne preferencje odnośnie metod i narzędzi we współpracy. Niektórzy mogą być mniej zainteresowani udziałem, ale są ważni do osiągnięcia pożądanego rezultatu, np. młodzi ludzie. Najlepszym sposobem na odnalezienie całego przekroju uczestników jest spotkanie z lokalnymi mieszkańcami i zorientowanie się w realiach. Kim są kluczowe osoby? Co mają do zaoferowania pojedynczy uczestnicy? Które organy i społeczności mogą być zaangażowane?

5.1.2. Komunikacja – dynamika grupy

Warunkiem partycypacji jest dobra komunikacja.

Sposób przeprowadzenia spotkania jest równie ważny jak jego tematyka. Celem nadrzędnym jest jednoczesne osiągnięcie kreatywności, demokracji i efektywności, co wcale nie jest proste. Co więcej, ważne jest, aby każdy mógł się wypowiedzieć. Należy mieć na spotkaniu jasno określoną agendę, aby wszyscy mogli zgodzić się z celem i jego realizacją. Żeby osiągnąć dobrą komunikację podczas spotkania należy zatrudnić do pomocy tzw. lidera procesu. Warto mieć neutralnego lidera, aby bardziej zaangażować uczestników. Wystrój sali, czas spotkania, dynamika grupy, a nawet napoje i przekąski są ważne w osiągnięciu dobrej komunikacji. Warto także zaznajomić się z technikami ograniczania (Master suppression techniques autorstwa norweskiego psychologa, Ingjalda Nissena – przyp. tłum.), by zapobiegać ignorowaniu drugiej osoby poprzez zagłuszanie, marginalizowanie, ośmieszanie, zatajanie informacji, krytykowanie drugiej osoby niezależnie od jej wyboru, przerzucanie winy itp.

5.1.3. Metoda ABCD – Asset-Based Community Development (rozwój społeczny oparty na pozytywnych aspektach)

Istotą metody ABCD jest koncentracja bardziej na korzyściach danego miejsca i sytuacji, niż na problemach.

Na ogół, w dyskusjach planistycznych mamy zwyczaj skupiać się na problemach. Jednak, aby stworzyć zaangażowanie lepiej jest skoncentrować się na pozytywnych, a nie na negatywnych uczuciach. Dzięki obserwacji warunków w jakich żyją ludzie, ich życzeń i wizji, można osiągnąć konstruktywny rozwój. To ci, którzy żyją i pracują na danym obszarze są w stanie najlepiej określić jego zalety. Główną zasadą tej metody jest akceptacja wszelkich okoliczności: osoby biorące udział w dialogu są tymi właściwymi; co się stanie, to się stanie; początek i koniec nastąpią kiedy nastąpią. Brzmi to trywialnie, jednak daje dobre rezultaty.

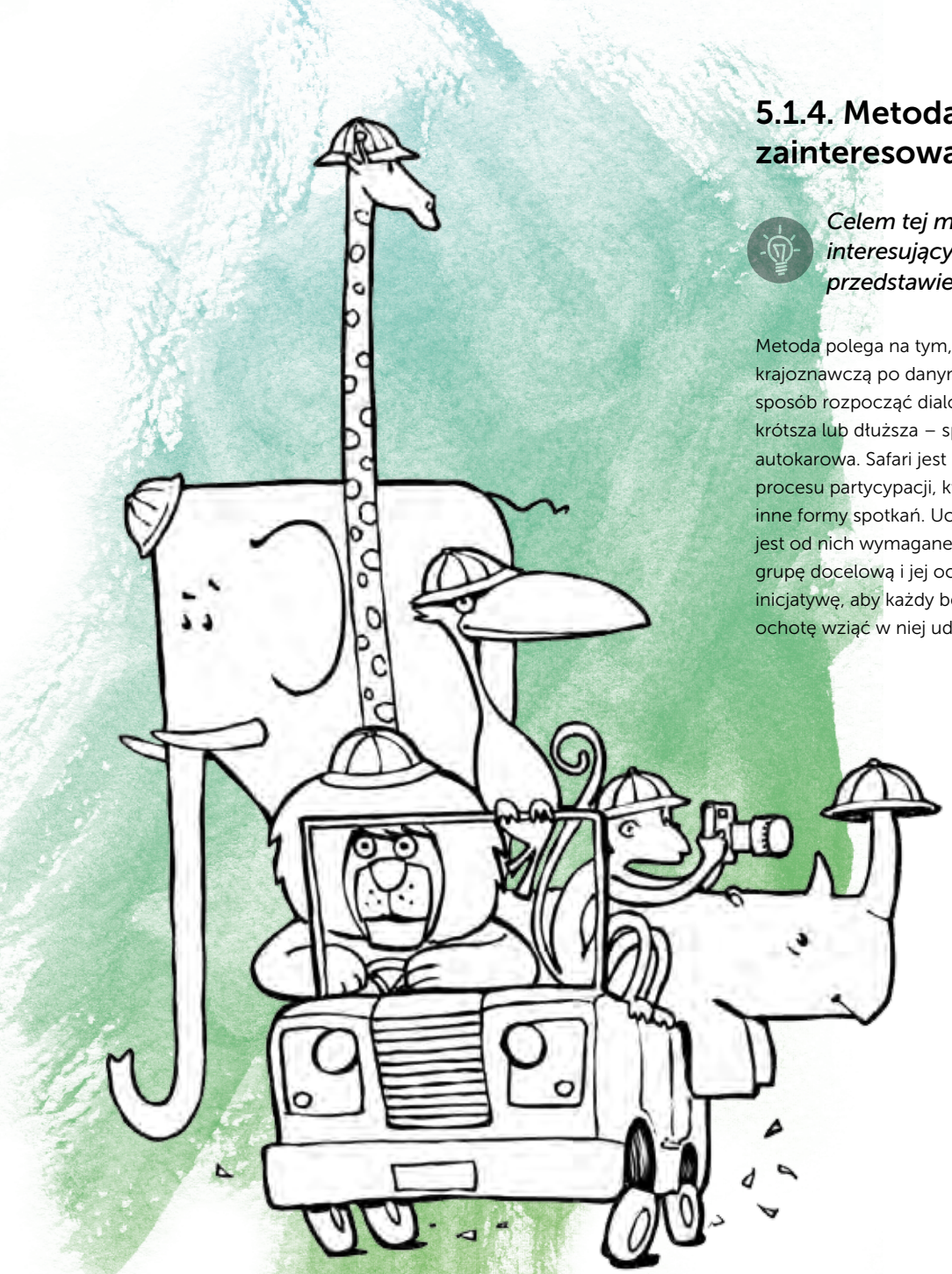

5.1.4. Metoda Safari – budzenie zainteresowania

Celem tej metody jest podkreślenie interesujących aspektów danego obszaru, przedstawienie ich w ciekawy sposób.

Metoda polega na tym, by zaprosić uczestników na wycieczkę krajoznawczą po danym obszarze, i w ten nienarzucający się sposób rozpocząć dialog i konsultacje. Wycieczka może być krótsza lub dłuższa – spacer, przejażdżka rowerowa, wycieczka autokarowa. Safari jest świetnym sposobem na rozpoczęcie procesu partycypacji, który jest później kontynuowany poprzez inne formy spotkań. Uczestnicy dostają coś w zamian i niewiele jest od nich wymagane za udział. W tej metodzie należy ustalić grupę docelową i jej oczekiwania. Należy tak zaaranżować inicjatywę, aby każdy bez względu na wiek i mobilność, miał ochotę wziąć w niej udział.

5.1.5. Lokalne historie

Opowiadanie i słuchanie historii wzbudza zainteresowanie i zaangażowanie.

Metoda lokalnych historii podobna jest do metody safari, jednak może być stosowana zarówno w plenerze jak i na forum internetowym. Uczestnicy są zachęcani do opowiadania sobie nawzajem historii o danym obszarze. Opowieści nie muszą być niezwykłe, mogą być o nas samych, naszych przodkach, o tym jak nam się żyje w tej okolicy. Naukowo udowodnione jest, że słuchamy uważniej i rozumiemy lepiej, gdy problematyka przedstawiona jest w formie osobistej historii. Opowieści wzbudzają uczucia i są prostsze do zrozumienia niż techniczna terminologia, statystyki i opisy projektu.

5.1.6. Analiza krajobrazu

Analiza krajobrazu i jego warunków jest zawsze dobrym początkiem projektu.

W tym procesie mieszkańcy oraz różni eksperci powinni mieć możliwość podzielenia się swoją wiedzą. Dzięki takiej współpracy można stworzyć na mapach proste szkice ze współrzędnymi do przetworzenia przez GIS, lub zaawansowane analizy krajobrazu z dużym udziałem fachowców. W Wielkiej Brytanii od lat funkcjonują Landscape Characterisation Assessment (LCA) i Historic Landscape Assessment (HLA) (narzędzia służące do prześledzenia historii oraz charakteru obszaru – przyp. tłum.). Dzięki udziałowi w analizie krajobrazu, otrzymujemy lepszą bazę i wiedzę, szczególnie odnośnie środowiska społecznego. Analiza tak naprawdę nigdy nie jest kompletna, dyskusja może być kontynuowana, jednak należy stworzyć pewien rodzaj zakończenia, żeby uczestnicy wiedzieli jak ich opinie zostały potraktowane przez ekspertów oraz aby mieć szansę poprawić nieścisłości.

5.1.7. Kółka badawcze

Zdobywanie umiejętności i wiedzy jest cenne w procesie planowaniu krajobrazu.

Kółka badawcze mogą mieć przeróżne tematy, np. mogą dotyczyć fizycznych i społecznych aspektów danego obszaru, ale też pracy nad stworzeniem wspólnej wizji. Ich forma też może być różna – od okazjonalnych kursów do regularnych kół badawczych, którymi kierują sami uczestnicy. Zawsze znajdą się osoby, które mają więcej czasu od pozostałych i które chcą nauczyć się więcej i nawiązać nowe znajomości. Budowanie wiedzy mogłoby stać się ważnym elementem analizy krajobrazu, mogłoby się koncentrować na jeszcze nie wyjaśnionych aspektach. Bardzo ważny jest wyraźny rezultat - kurs lub koło badawcze może być udokumentowane wspólną prezentacją na radzie gminy, wystawą, stroną internetową itp.

5.1.8. Profesjonalne kontakty

Krajobraz jest skomplikowany i zajmowanie się nim wymaga różnych umiejętności.

Dlatego współpraca pomiędzy specjalistami jest bardzo ważna. Szerokie kontakty dają możliwość dzielenia się doświadczeniami, na czym wszyscy korzystają. Miej otwarte spojrzenie i unikaj myślenia o krajobrazie w tradycyjnych kategoriach. Nawet na terenach o wysokich walorach przyrodniczych sprawy społeczne są ważne dla zachowania jego wartości. Bardziej oczywiste jest to w przypadku krajobrazu kulturowego, ale również na terenach dzikiej przyrody, turystyka i zajęcia na wolnym powietrzu są ważne dla krajobrazu. Powinieneś być również otwarty na opinie innych ludzi.

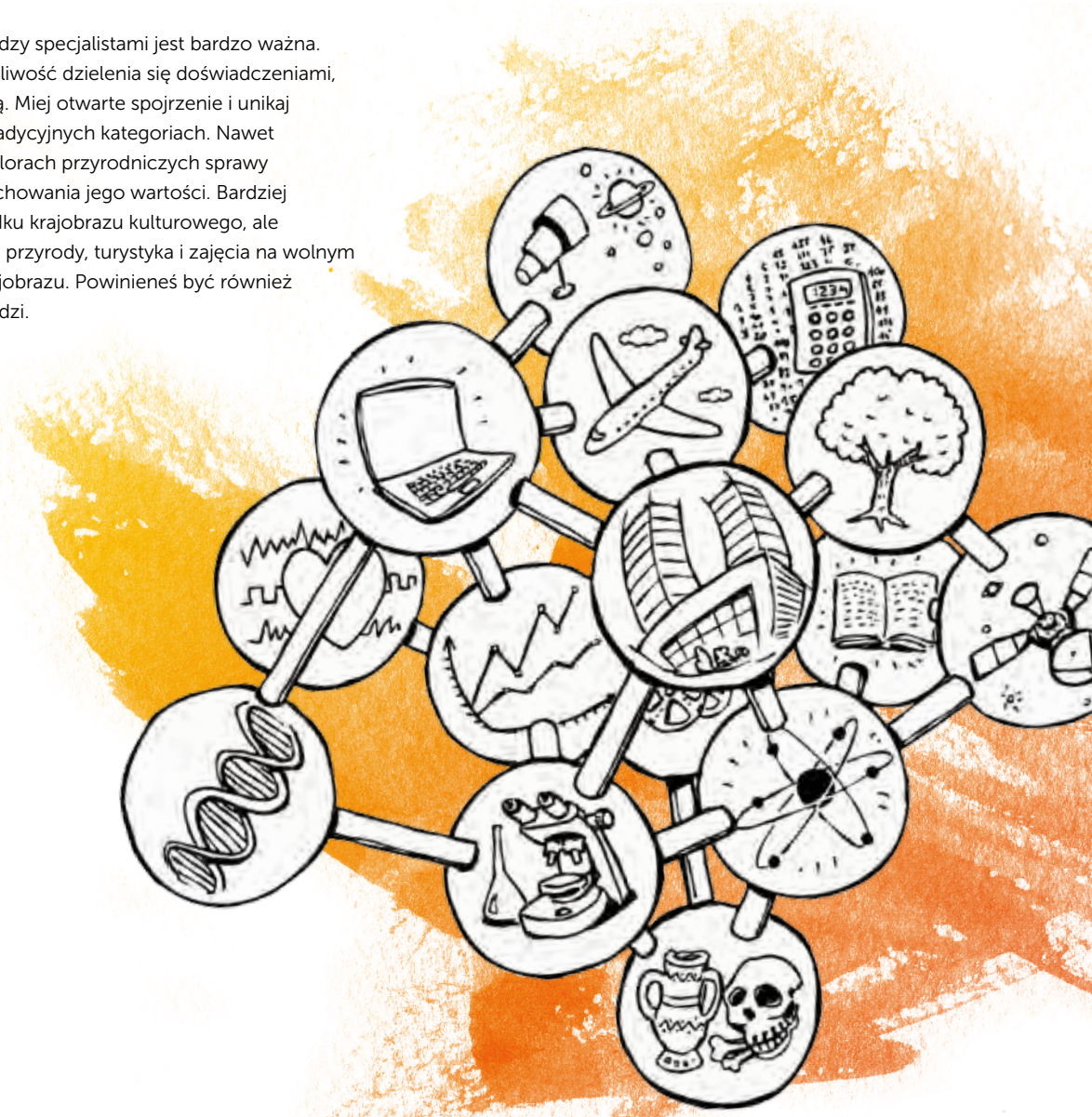

5.1.9. Ambasadorzy i mentorzy

Udział ambasadorów i mentorów ułatwia dotarcie do grup o trudniejszym kontakcie.

Do takich grup możemy zaliczyć dzieci, młodzież i imigrantów. Kontakt osobisty jest bardzo ważny w programach rozwoju lokalnego. Mentorzy i ambasadorzy mają swoje metody na dotarcie do różnych grup. Ambasador musi być osobą kontaktową, potrafiącą dotrzeć do danej grupy. Rola mentora bardziej dotyczy wspierania grup, które mają problemy z wyrażaniem swoich opinii, np. młodzieży. Mentor staje się swego rodzaju medium i wsparciem.

5.1.10. Metoda fotograficzna

Metoda ta polega na zastosowaniu fotografii i/lub filmu do dokumentacji i analizy warunków fizycznych oraz samego procesu.

Fotografia może skłonić uczestników do uwieczniania obszaru, na którym żyją. To może stanowić początek dyskusji na temat zalet i wad ich okolicy. Mógłby to być sposób na przedstawienie różnych perspektyw, co stanowiłoby pretekst do rozmowy o różnych aspektach terenu. Dobrym pomysłem byłoby również zaprezentowanie zdjęć wykonanych przed spotkaniem, przedstawiających różne rodzaje terenu, co mogłoby skłonić do dyskusji nad rodzajem krajobrazu, który preferują uczestnicy. Prowadzić to będzie do większego zrozumienia poszczególnych opinii, ale także do większej wrażliwości mieszkańców na otaczający ich krajobraz.

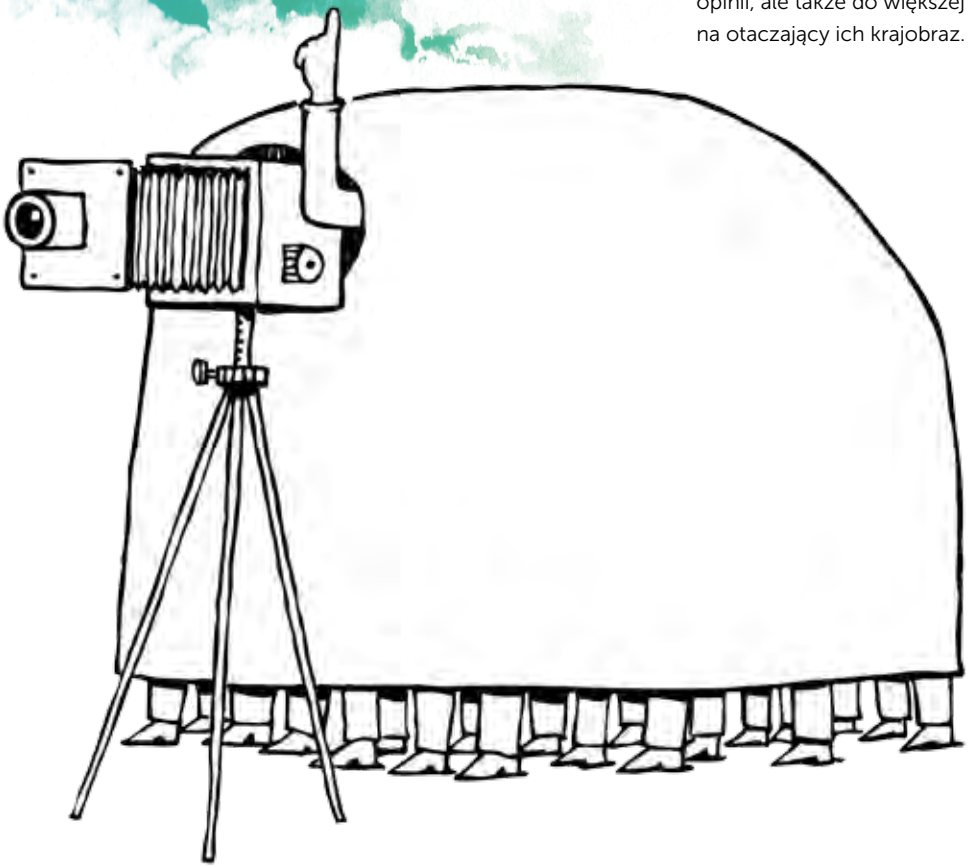

5.1.11. Rozwiązywanie konfliktów

W każdej grupie dochodzi na jakimś etapie do konfliktu.

Nie ma możliwości, żeby cały czas wszyscy się zgadzali. Nie można jednak pozwolić, by różnica zdań zniweczyła cele partycypacji. Najważniejsze w takiej sytuacji jest zmierzenie się z tematem, nie osobą. Należy pozwolić drugiej osobie na swobodną wypowiedź, ingerując w rozmowę tylko wtedy, kiedy sytuacja zaczyna wymykać się spod kontroli lub komunikacja staje się zbyt agresywna. Słuchanie jest podstawą załagodzenia różnic w poglądach. Przyczyną wielu konfliktów jest również nadużycie władzy. Politycy powinni wykorzystywać swój wpływ i władzę z ostrożnością. W pewnych sprawach niemożliwe jest osiągnięcie porozumienia, i wtedy decyzja musi zostać podjęta arbitralnie na wyższym szczeblu.

5.2. Informacja

Informacja jest warunkiem wstępnym partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym. Wszystkie strony muszą posiadać informację o poszczególnych etapach procesu, kiedy i gdzie będą odbywać się spotkania, jakie są wyniki poszczególnych działań i jakie są ostateczne rezultaty. Istnieją różne sposoby informowania, oto kilka z nich.

5.2.1. Zebrania

Kiedy chcesz poinformować jednocześnie wiele osób o ważnej kwestii, najlepiej jest zorganizować zebranie informacyjne/ogólne.

Zebranie to jednostronna komunikacja, nie powinno być mylone z debatą. Jest to przede wszystkim, metoda informowania obywateli, np. o rozpoczęciu dużego projektu planistycznego, lub o tym jak idą prace. Kolejnym przykładem jest sytuacja, gdzie zarząd chce poinformować o decyzji, która już zapadła, podając podstawę i fakty. Informacja ustna powinna być wsparta pisemną informacją lub prezentacją. Przeprowadzenie zebrania nakłada na prowadzącego bardzo wysokie wymagania. Cel i plan zebrania muszą być dla wszystkich jasne. Dopilnuj by na zaproszeniu widniała informacja o tym, że jest to zebranie informacyjne, a nie dyskusja. Mimo to na spotkaniach informacyjnych czasami nie da się uniknąć wymiany zdań, przy czym nie wszyscy uczestnicy będą mieli szansę się wypowiedzieć. Dlatego część uczestników może być niezadowolona ze spotkania. Z tego powodu konieczne jest poinformowanie o planie partycypacji i zapewnienie wszystkich, że ich głos będzie mile widziany na kolejnych etapach procesu. Zebranie jest prostym sposobem na przekazanie tej samej informacji wielu osobom naraz. Tej metody nie stosuje się jednak, gdy chcemy poznać opinie i przeprowadzić dialog społeczny.

5.2.2. Strona internetowa

Strony internetowe są prostym i skutecznym narzędziem do przekazywania informacji wielu osobom.

Strona internetowa nie jest statyczną tablicą do przekazywania informacji. Musi być regularnie aktualizowana i dopasowana do potrzeb jej użytkowników. Pomimo dostępu do komputerów i internetu, nie dotrzesz do wszystkich poprzez stronę internetową. Przemyśl to do kogo się zwracasz. Być może potrzebna okaże się informacja na wielu poziomach. Warto starać się dotrzeć nie tylko do mieszkańców, ale i mediów oraz innych bezpośrednio zaangażowanych stron. Strona internetowa jest absolutnie najszybszym sposobem rozpowszechniania informacji, jednak prowadzenie jej w sposób profesjonalny, wymaga kompetencji i stosownych narzędzi.

5.2.3. Publikacja, plakaty, itp.

Drukowana informacja podaje informacje w sposób przejrzysty, jednak można mieć problemy z dotarciem do właściwej grupy docelowej. Co więcej, jest relatywnie droga.

Informowanie mieszkańców o tym co się dzieje w gminie jest bardzo ważnym zadaniem. Należy wykorzystywać różne kanały informacji. Dobrym dodatkiem do informacji w internecie, będzie przekaz drukowany. Przy informacji drukowanej ważne jest, by użyte słownictwo było zrozumiałe dla każdego, należy unikać technicznej terminologii. Należy także opisać grupę docelową, by informacja dotarła do odpowiednich odbiorców. Czy w ten sam sposób napisalibyśmy do osób młodszych i starszych? Informacja drukowana powinna mieć też swój odpowiednik na stronie internetowej. W tym drugim przypadku można sobie pozwolić na dodanie bardziej dogłębnej informacji, forum dyskusyjnego, itp. Jeśli chcemy stworzyć zaproszenie na pewne wydarzenie, to właśnie forma drukowana będzie najbardziej skuteczna. Zaproszenie może zawierać formularz zgłoszeniowy, formularz zwrotny, itp. Często stosowaną metodą jest też prowadzenie dialogu społecznego na ulicy. W takim przypadku warto mieć dodatkowo ulotki lub broszurki z rozwinięciem informacji. Taka forma jest równie skuteczna, ulotkę można schować do torebki lub kieszeni, przeczytać potem w domu lub autobusie. Czy informacja, którą rozprzestrzeniasz ma mieć krótką czy długą trwałość? Jeśli krótką, warto wziąć pod uwagę również inne kanały informacji. Droga od pomysłu do realizacji jest dość długa, zależna jest też od tego, co chcemy osiągnąć. Należy zaplanować dostateczną ilość czasu na jego realizację.

5.2.4. Materiał wideo w internecie

W dzisiejszych czasach dość łatwo jest stworzyć materiał wideo i opublikować go na stronie gminy lub instytucji.

Taka forma przekazu jest bardzo efektywna, można odnieść wrażenie, że osoba „mówi bezpośrednio do mnie". Ruchomy obraz jest świetną formą zaproszenia obywateli na różnego typu spotkania, panele obywatelskie, itp. (czyli „jeden obraz wart jest więcej niż tysiąc słów") Warto wcześniej poćwiczyć, żeby oswoić się z kamerą. To ile poświęcimy czasu jest wyłącznie kwestią ambicji. Nie ma limitu ile czasu i pieniędzy poświecimy tej formie, jednak dzięki serwisom takim jak YouTube, istnieje duża akceptacja prostszych form produkcji. Zawartość i treść są o wiele bardziej istotne niż strona wizualna. Produkcja krótkiego wywiadu z minimalną edycją może zabrać naprawdę niewiele czasu przy użyciu odpowiedniej technologii. Zatrudnienie specjalisty, który przeprowadzi produkcję od początku do końca może być kosztowne.

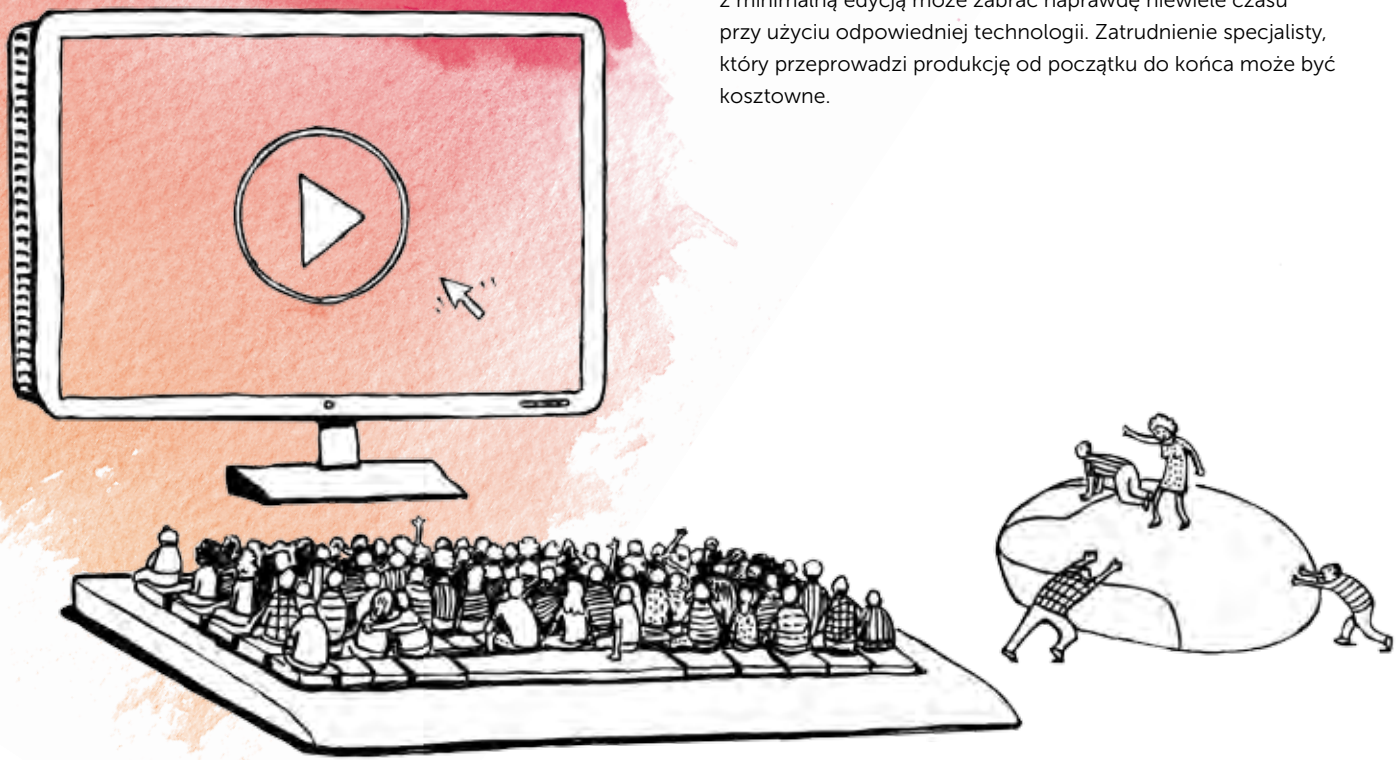

5.2.5. Wycieczka poznawcza

Znakomitą metodą, aby poinformować i wzbudzić zainteresowanie uczestników jest zorganizowanie wycieczki poznawczej.

W takim przypadku jest okazja do przyjrzenia się podobnym warunkom w innym miejscu, lub zainspirowania się tym, co ktoś zrobił, bądź ma zamiar zrobić. Wycieczka poznawcza może odbyć się w najbliższej okolicy, ale także gdzieś dalej, zależnie od tego, co chcemy zaprezentować, ale też od środków jakie mamy do dyspozycji. Na taką wycieczkę zazwyczaj jedzie się autokarem, a liczba uczestników jest ograniczona.

5.3. Konsultacja

Konsultowanie polega na przeprowadzeniu wywiadu z grupą ludzi, którzy przedstawiają swoje poglądy na dany temat. Mogą to być eksperci, ale i ogół społeczeństwa. Używane narzędzia mogą być zarówno proste (ankiety), jak i złożone (angielski system Spaceshaper).

5.3.1. Ankieta

Ankiety to pisemne badania służące do zebrania informacji na różne tematy. Mogą mieć formę sondażu, oceny lub testu sprawdzającego wiedzę, gdzie nie ma podanych odpowiedzi.

Ankieta może być rozsyłana pocztą. Może polegać na przebadaniu pewnej grupy osób. Może także wymagać udzielenia krótkiej odpowiedzi. Na jaką formę się zdecydujemy zależne jest od celu badania oraz środków jakimi dysponujemy. Przewaga ankiety nad wywiadem polega na tym, że naraz może w niej wziąć udział o wiele więcej osób. Przeprowadzenie wywiadu z taką samą ilością ludzi wymagałoby o wiele więcej czasu. Z drugiej strony, ankieta jest anonimowa. Co więcej, nie ma możliwości rozwinięcia myśli. Pod tym względem lepszy jest wywiad.

5.3.2. Dyskusja

Dyskusja jest głównie narzędziem konsultacyjnym. Jest prostą i szybką metodą, wymagającą dużego zaangażowania. Może jednak kosztować sporo pracy, aby dotrzeć do grupy docelowej i zgromadzić wszystkich na zebraniu.

Metoda dyskusji polega na określeniu przez uczestników najważniejszych czynników danego zagadnienia. To, co uczestnicy uznają za istotne jest poddawane ocenie, a następnie ustala się które elementy są najbardziej naglące. Główną zaletą dyskusji jest to, że oparta jest na dialogu i zaangażowaniu, a rezultaty mogą pojawić się bardzo szybko. Ta metoda może również być użyta do określenia „języka", którym posługują się uczestnicy, ich postrzegania i zrozumienia zagadnienia. Użyta może być również jako uzupełniająca metoda przed ankietą, żeby zadać właściwe pytania. W dyskusji niezbędny jest prowadzący (moderator). Moderator musi być dobrze przygotowany i zaznajomiony z tematem dyskusji. Potrzebuje on wsparcia ze strony asystenta, który dokumentuje rozmowę. Meble w pomieszczeniu powinny być ustawione w kształcie półkola, tak by uczestnicy cały czas widzieli na ekranie robioną dokumentację. Jest kilka podstawowych kroków w procesie dyskusji. Jeśli oczekujemy bardzo szczegółowej analizy zagadnienia, w dyskusji nie starczy czasu na dogłębną ocenę. Dyskusja powinna liczyć 6-12 uczestników, tak by czuli się komfortowo wyrażając swoje opinie. Aby osiągnąć jeszcze lepsze rezultaty, warto przedyskutować to samo zagadnienie w kilku różnych grupach. Metoda działa najlepiej w grupach o podobnym stosunku do danego zagadnienia. Nieraz dyskusja w grupie różnorodnej też przynosi dobre wyniki. Jeszcze przed planowaniem i rozesłaniem zaproszeń, powinno się przemyśleć skład grupy. Uczestnicy dyskusji mogą być reprezentantami całej społeczności, lub tylko pewnej jej części. Dobrym pomysłem może też być zaangażowanie zmarginalizowanych grup. Pojedyncza sesja dyskusji grupowej trwa ok. 2-3 godziny, a jej koszt nie jest zbyt wysoki. Żeby zachęcić do udziału, warto wykorzystać zachętę w postaci poczęstunku. Dodatkowe koszty to wynajem pomieszczenia oraz wszelkie działania ułatwiające wzięcie udziału, np. opieka nad dziećmi. (SALAR)

5.3.3. GeoPanel

Przy użyciu usługi GeoPanelu obywatele mogą wyrazić swoją opinię i przyczynić się do zmian poprzez zaznaczanie punktów, miejsc lub całych obszarów na mapie.

Z pomocą GeoPanelu można np. zadać pytanie „Gdzie można bezpiecznie spacerować?" lub „Gdzie powinniśmy zbudować plac zabaw?". Zaznaczanie na mapie może być połączone z możliwością zostawienia komentarza. Wszystkie odpowiedzi są łączone i mogą zostać poddane analizie GIS (Geographic Information System) w twojej gminie lub instytucji. Nie zadawaj wielu zbyt skomplikowanych pytań. Zanim zamieścisz oficjalne pytania, najpierw je przetestuj. GeoPanel pozwala podzielić się opinią i propozycjami niezależnie od czasu i miejsca. Zebrane informacje mogą być skompletowane beż żadnej dodatkowej pomocy – jeśli używasz mapy GIS, odpowiedzi zostaną zsynchronizowane z mapą obszaru. Mapy te mogą również zostać wydrukowane i użyte na spotkaniach. Aby w pełni wykorzystać potencjał GeoPanelu, potrzebne są dobre mapy. Ta metoda może być użyta dla nieograniczonej liczby uczestników, ale wymaga dostępu do internetu. Konieczne są dobrze sprecyzowane pytania – najlepiej, żeby cały proces nie trwał dłużej niż 15 minut. Koszty różnią się w zależności od kompetencji instytucji oraz wykupionego czasu. (SALAR)

5.3.4. Panel obywatelski

„W metodzie panelu obywatelskiego, uczestnicy są wybierani losowo i w ten sposób gmina może dotrzeć do ludzi, którzy zazwyczaj nie biorą udziału w takich zdarzeniach. Metoda polega na informowaniu uczestników i otwarciu na dyskusje i konsultowanie" (Lindholm i Moritz, 2007).

Powstało już wiele form panelu obywatelskiego, fizyczne zebrania coraz bardziej są połączone z wirtualnymi, przez internet, zwanymi e-panelami. E-panele są szybsze i prostsze w zorganizowaniu, gdyż uczestnictwo odbywa się w domu. Panel obywatelski może zostać zorganizowany na zasadzie warsztatów trwających cały dzień, oferujących różne zajęcia. Dobrym pomysłem jest zorganizowanie małego głosowania, które dałoby szybkie i efektywne odpowiedzi. Panele obywatelskie przynoszą instytucji dobrą reputację. Uczestnicy reprezentują samych siebie i nie mogą być zapraszani zbyt często – wystarczy 2-4 razy na pół roku. Panel obywatelski odbywający się za pomocą e-maila, strony internetowej, itp., wymaga od uczestników dostępu i umiejętności używania komputera z dostępem do internetu. Przeprowadzenie panelu zabiera dużo czasu – od zachęcania uczestników do zadawania pytań, poprzez otrzymywanie odpowiedzi i zarządzanie panelem, aż po opublikowanie rezultatów.

5.3.5. Sprzęt do głosowania

Metodą, którą można sprawnie wykorzystać na licznym spotkaniu jest wykorzystanie sprzętu do głosowania, szczególnie gdy chcemy szybko się dowiedzieć co na dany temat sądzą uczestnicy.

Na zaproszeniu określ bardzo dokładnie czego dotyczy spotkanie. Po spotkaniach szybko zamieszczaj w internecie (i innych kanałach informacyjnych) podsumowanie. Formułuj pytania tak, aby łatwo można było na nie odpowiedzieć - można je przed spotkaniem przetestować na danej grupie ludzi. Przy użyciu tej metody natychmiastowo otrzymuje się odpowiedzi na zadane pytania. Odpowiedzi te są wyświetlane na dużym ekranie. Przewijają się na nim również otrzymane wiadomości tekstowe. Każdy ma taką samą szansę wyrażenia opinii – nie ma więc możliwości, by ktoś zdominował całe spotkanie. Możesz w dość krótkim czasie zadać wiele pytań, a odpowiedzi są anonimowe. Uczestnik może szybko się zorientować, czy pozostali podzielają jego opinię, czy też nie. Metoda ta jest pozytywnie odbierana przez uczestników, ty natomiast masz informację z pierwszej ręki o tym co ludzie myślą na dany temat. Jako, że trzeba wynająć sprzęt i lokal, należy wcześniej przekalkulować jaka będzie najbardziej optymalna liczba uczestników. Potrzeba sporo czasu na przygotowania, zamówienie lokalu i sprzętu, przygotowanie zaproszeń, pytań, etc. Samo spotkanie nie zabierze więcej czasu niż zwykłe zebranie. Rodzaj sprzętu ma wpływ na cenę wynajmu. W niektórych gminach urzędy są już wyposażone w stacjonarny sprzęt do głosowania. Jeśli rozważasz zainwestowanie w taki sprzęt, dobrą alternatywą jest wersja przenośna. W ten sposób mógłby być używany w wielu miejscach. Dobrym pomysłem byłoby również złożenie się na taki sprzęt wraz z pobliskimi gminami. W takim przypadku istniałaby możliwość wypożyczania go na spotkania.

5.3.6. Panel SMS

Panel SMS jest panelem obywatelskim i odbywa się poprzez wysyłanie wiadomości SMS z telefonów komórkowych.

Udział w takim panelu, wymaga od obywatela rejestracji na stronie internetowej. Metoda jest przydatna, gdy chcemy uzyskać reakcję ze strony wielu osób. Pytania nie mogą być zbyt skomplikowane, ponieważ odpowiedzi mają być udzielane poprzez wiadomości tekstowe. Mogą to być:

- Pytania na Tak lub Nie
- Pytania o ocenę
- Pytania zamknięte
- Pytania z możliwością udzielenia krótkiej odpowiedzi.

Sformułuj pytania tak, żeby były proste do zrozumienia. Opublikuj na stronie internetowej odpowiedzi, podsumowanie, etc. Zdecyduj czy odpowiedź będzie opłacona przez uczestnika czy odbiorcę (sprawdź jakie są możliwości umowy z firmą telekomunikacyjną). Panel SMS jest szybkim i prostym sposobem na poznanie opinii. Współcześnie telefony komórkowe są powszechnie używane, szczególnie popularne są wśród młodzieży. Opłata za udzielenie odpowiedzi może nie być mile widziana. Jeśli uczestnikami są osoby niepełnoletnie, w większości przypadków potrzebna jest zgoda opiekuna. Zaproszenie powinno być skierowane do zdefiniowanych grup, takich jak mieszkańcy pewnych obszarów, młodzież, itd. SALAR stworzyło proste narzędzie do tego celu. Użytkowanie programu jest darmowe – jedynym kosztem jest opłata za wiadomości SMS. (SALAR)

5.3.7. Spaceshaper

Jest to program komputerowy, który służy do badania jakości przestrzeni publicznej przed zainwestowaniem czasu i pieniędzy w jej ulepszanie. Spaceshaper bierze pod uwagę opinie profesjonalistów odpowiedzialnych za daną przestrzeń oraz ludzi, którzy z niej korzystają.

Warsztaty, które są częścią tej metody, mają za zadanie określić jakość i to, jak dana przestrzeń funkcjonuje w oczach różnych osób. Spaceshaper zachęca ludzi do wymagania więcej od otaczającej ich przestrzeni. „ Młodzi ludzie są najczęściej przeoczeni w działaniach społecznych, lecz Spaceshaper 9-14 ma na celu zaangażowanie ich w poprawę jakości lokalnych parków, ulic, placów zabaw i innych przestrzeni. Od kiedy to narzędzie weszło do użytku w lutym 2007, zostało wyszkolonych ponad 300 koordynatorów oraz odbyło się ponad 200 warsztatów Spaceshaper na terenie całego kraju. Spaceshaper działa na zasadzie zbierania opinii różnych osób poprzez odwiedzanie strony i wypełnianie kwestionariusza. Warsztaty trwające pół dnia dają każdemu szansę wyrażenia opinii na temat danej przestrzeni. To daje pewien obraz ludziom zarządzającym przestrzenią, a także tym, którzy jej używają. Dzięki temu, przestrzeń tę można ulepszyć". Strona internetowa CABE (www.cabe.org.uk).

5.4. Dialog

Dialog jest kluczowym elementem komunikacji. Warto też wiedzieć, że lepiej animować uczestników do wypowiedzi niż czekać aż sami się zgłoszą. Przedstawiamy metody i narzędzia związane z dialogiem.

5.4.1. Otwarta Przestrzeń

W metodzie Otwartej Przestrzeni program spotkania nie jest z góry ustalony. Jedynymi zaplanowanymi elementami są miejsce, czas i temat.

Metoda ta nadaje się dla dużej liczby uczestników (10-100 osób). Metoda Otwartej Przestrzeni może trwać od kilku godzin do trzech dni i jest prowadzona przez co najmniej jednego moderatora. Spotkanie polega na wspólnym przedyskutowaniu pewnych tematów związanych z motywem przewodnim. Każdy może zaproponować temat, a te które zainteresują dostateczną liczbę uczestników, zostaną przedyskutowane. Tematy dyskusji są rozpisane w harmonogramie danej sesji, a każda mini-dyskusja prowadzona i dokumentowana jest przez osobę, która zasugerowała ten temat. Uczestnicy dzielą się na grupy w różnych pomieszczeniach, a dyskusje są kończone w momencie nadejścia przerwy. Częstą praktyką jest dzielenie dnia na trzy sesje, które rozpoczynane są wykładem. Uczestnicy mogą zmieniać grupy, co może dodatkowo wzbogacić dyskusje poprzez wymianę pomysłów między grupami. Ostatecznie, grupy zbierają się na podsumowanie i ocenę całego spotkania. Powinno zostać przygotowane dla uczestników opracowanie, które będzie stanowić podstawę do dalszej pracy na danym obszarze.

5.4.2. Spacery

Przebywanie na świeżym powietrzu, w otwartej przestrzeni powoduje, że myśli się bardziej kreatywnie niż siedząc w sali konferencyjnej.

Jest kilka wariantów tej metody. Celem jest pobudzenie kreatywności i zdobycie wielu pomysłów ze strony uczestników grupy. Metodę tę można zastosować na zaproszonej, wybranej grupie 10-30 uczestników. Polega ona na wspólnym spacerze, w terenie. Osoba prowadząca (lub uczestnicy) wybiera wcześniej punkty przystankowe. Grupa zatrzymuje się w danym miejscu na dyskusję lub w celu zebrania pomysłów na późniejszy dialog.

Organizowane są również spacery w celu oceny nowej okolicy i znaną metodą stosowaną w tym celu jest „gåtur", który odbywa się na specjalnych zasadach. „Uczestnicy bardzo dobrze znają dany teren; mogą to być architekci, przedstawiciele władz lokalnych i mieszkańcy. Grupa powinna liczyć 10-15 osób. W przypadku, gdy byłaby potrzebna większa ilość uczestników, powinno się zorganizować kilka spacerów. Prowadzący grupę ma zaplanowane kilka przystanków związanych ze znaczeniem danego miejsca. Może to być wejście na dany teren, plac, itp. Uczestnicy nie powinni rozmawiać w trakcie spaceru, jedynie robić notatki. Po spacerze grupa zbiera się w jednym pomieszczeniu i dyskutuje na temat odwiedzonych miejsc. Każdy może wyrazić swoje poglądy. Wszystkie opinie zapisywane są w sposób widoczny dla wszystkich , np. na tablicy, tak aby każdy uczestnik miał pewność, że nie zaszła pomyłka, a opinie są dokumentowane starannie."
(de Laval 1997, cytowane z Tylstedt 2008)

Innym sposobem użycia tej metody jest spotkanie władz z mieszkańcami „na ulicy". Polega to na wspólnym spacerze, gdzie zadaje się pytania. Odpowiedzi są notowane w trakcie spaceru. Władze zbierają wyniki i przedstawiają je na seminarium analitycznym. Materiał użyty jest do dalszych prac nad danym zagadnieniem. Wyniki są przedstawiane obywatelom w ogłoszeniu lub innej wcześniej ustalonej formie. Ważne jest, aby wcześniej zaplanować temat, program i miejsce, a także późniejszy odzew. Ta metoda nie polega na dogłębnej analizie zagadnienia; powinno się ją traktować raczej jako metodę konsultowania. Wszelkie przygotowania pochłaniają w tej metodzie dużo czasu. (SALAR)

5.4.3. Metoda podręczników

Metoda wymaga stworzenia trzech podręczników. Kosztuje to sporo środków i czasu, zarówno organizatorów, jak i uczestników.

Podręczniki zawierają informacje i kwestionariusze, które przekazywane są wybranym grupom badawczym. Pierwszy podręcznik opisuje obecne sprawy, które należy omówić. W czasie, gdy grupy badawcze pracują nad Podręcznikiem 1, powstają nowe koła badawcze dyskutujące o podobnych zagadnieniach. Odpowiedzi do Podręcznika 1 oraz wyniki kół badawczych publikowane są w Podręczniku 2. Dodatkowo, w Podręczniku 2 znajdują się kolejne pytania. Podręcznik ten ponownie jest wysyłany do obywateli. Komentarze do Podręcznika 2 są publikowane w Podręczniku 3 i jest to ostateczny rezultat, który będzie podstawą do podejmowania decyzji przez władze. Aby w pełni wykorzystać tę metodę potrzeba roku, co jest jedną z wad tej metody. Jest to jednak dość skuteczna metoda, przynosząca faktyczny dialog. (de Laval 1999)

5.4.4. Czat

Czat jest metodą, gdzie uczestnicy komunikują się za pomocą krótkich wiadomości w czasie rzeczywistym.

Czat może być uruchomiony w określonym czasie, np. 19:00-20:00, aby dać obywatelom szansę zadania pytań osobom odpowiedzialnym za konkretną sprawę. Może to być uważane za nowoczesną metodę programu z telefonicznym udziałem słuchaczy. Czat powinien być szybki, udzielaniem odpowiedzi na pytania powinno zajmować się kilka osób. Można też poprosić o pomoc młodszych współpracowników. W krótkim czasie wiele osób ma okazję zadawać pytania. Wszyscy widzą zarówno pytania jak i odpowiedzi, można więc bez problemu śledzić całą rozmowę. Pytania i odpowiedzi można zachować w celu późniejszych działań. Wadą tej metody jest to, że nie każdy ma odwagę brać udział w tej formie komunikacji, a tempo rozmów jest bardzo szybkie. Oprócz tego, przygotowanie i rozreklamowanie nie stanowią tu problemu. Potrzebne jest natomiast oprogramowanie do chatu, reklama i grupa ludzi, którzy będą odpowiadać na pytania podczas chatu. SALAR opracowało darmowe oprogramowanie do tego celu. (SALAR)

5.4.5. Internetowe fora dyskusyjne

Kolejną metodą umożliwienia obywatelom dialogu jest pewien rodzaj narzędzia w postaci dyskusji internetowej.

Takie narzędzie mogłoby być używane do całkowicie otwartych dyskusji, w których każdy mógłby wziąć udział. Innym sposobem jest dołączenie go do mniejszej grupy, takiej jak panel obywatelski, albo jako pomysł kontynuacji dyskusji po dyskusji w grupach. Dyskusja może mieć jedynie formę tekstową, lub może zawierać dźwięk i obraz. Wszystko zależy od celu jaki chcemy osiągnąć. Pamiętajmy jednak, że poprzez dodanie obrazu i dźwięku wspieramy ludzi, którzy nie mają możliwości wypowiedzi na piśmie. Należy się również zastanowić czy forum ma być otwarte dla wszystkich, czy dostępne tylko dla ograniczonej grupy, np. panelu obywatelskiego. Forum musi też mieć moderatora, który regularnie będzie przeglądał komentarze pilnując, aby nie pojawiło się nic nieodpowiedniego. Inną opcją jest umożliwienie publikowania komentarzy w godzinach pracy, natomiast komentarze, które pojawiłyby się po tym czasie, zostałyby opublikowane następnego dnia. Tego typu dyskusja odbywa się bez ograniczeń czasowych i lokalowych, wiele osób ma okazję wziąć w niej udział. Tematy są omawiane szybko i przejrzyście - każdy widzi zawartość komentarzy. Ta metoda wymaga, aby uczestnicy dysponowali komputerem z dostępem do internetu. Wymaga też obecności moderatora, którego wysiłek jest zależny od aktywności na forum. (SALAR)

5.4.6. World Cafe

Metoda World Cafe zachęca ludzi do wzięcia udziału w dyskusjach na aktualne tematy w nieformalnych, wygodnych warunkach.

Pomieszczenie powinno być wyposażone w sposób bardzo zachęcający, np. w stylu kawiarni, gdzie uczestnicy siedzą wokół małych stolików. Wyposażenie pomieszczenia odgrywa ważną rolę. Spotkanie jest prowadzone przez moderatora. Zebranie powinno się rozpocząć od krótkiego opisu zagadnienia. Powinny być również dostępne materiały informacyjne. Omawiane przez grupy zagadnienia powinny być w miarę trudne. Po jakimś czasie uczestnicy zmieniają grupy/stoliki. Cały proces odbywa się w trzech stadiach: analiza, dogłębna analiza i przygotowanie propozycji. Praca przy stolikach jest dokumentowana. Pomysły i opinie są przekazywane innym uczestnikom podczas lub na koniec spotkania. Jest kilka prostych zasad jak wspomóc zaangażowanie i kreatywność uczestników. Przewodniczący spotkania powinien posiadać wiedzę na temat tej metody. Pytania muszą być jasne i związane z głównym zagadnieniem. Koszt może być różny – jeśli lokal jest prawdziwą kawiarnią, a uczestników jest np. dziesięciu, koszt może być naprawdę niewielki. Przy dużych spotkaniach z setkami uczestników, koszty mogą wzrosnąć. Ponieważ metoda nie wymaga dużej liczby liderów procesu, można uznać tę metodę za niedrogi sposób na kreatywne spotkania. (SALAR)

5.4.7. Posiedzenia

W większości przypadków, termin 'posiedzenie' odnosi się do zebrania, na którym władze odbywają dialog z zaproszonymi ekspertami lub reprezentantami społeczeństwa, nieraz w obecności dużej grupy słuchaczy.

Celem takiego spotkania jest dokładne poinformowanie władz o danym zagadnieniu. Obie strony mogą zadawać sobie nawzajem dodatkowe pytania, co często skutkuje owocną, satysfakcjonującą dyskusją. Czasami na koniec spotkania przewodniczący zachęca wszystkie strony do komentarza na temat tego, co wynieśli ze spotkania. Na zaproszeniu warto nadmienić jaki jest cel posiedzenia i do czego zostaną wykorzystane jego wyniki. Metoda ta wymaga wielu przygotowań, szczególnie w aspekcie doboru uczestników. Do przeprowadzenia posiedzenia potrzebny jest doświadczony przewodniczący oraz kilka osób do dokumentowania, najlepiej nagrywania, spotkania. Planuj i informuj w rozsądnym czasie tak, aby każdy mógł wziąć udział w posiedzeniu. Zadbaj o rozgłos zarówno przed, jak i po spotkaniu. Zastanów się w jaki sposób zorganizować informację zwrotną dla uczestników i gości. Metoda wymaga kompetencji ze strony przewodniczącego. Informacja, komunikacja i dokumentacja są nieodłącznym elementem tej metody. (SALAR)

5.4.8. Spotkanie na otwartej przestrzeni – Zgromadzenie obywatelskie

Metoda ta polega na zgromadzeniu obywateli, lokalnych instytucji oraz polityków, gdzie celem jest dyskusja na temat istotnych zagadnień oraz odpowiedź na pytania mieszkańców.

Metoda ta może stanowić stałą współpracę z lokalną społecznością, a dyskusja jest skoncentrowana na zagadnieniach najważniejszych dla danego rejonu. Częstotliwość takich spotkań waha się od raz na dwa miesiące do dwóch razy w roku. Spotkania są organizowane wieczorem i prowadzone są przez lokalnych polityków z pomocą urzędników. Plan spotkania jest określony jeszcze przed przygotowaniem zaproszeń. Aby mieć pewność, że uczestnik otrzyma odpowiedź na zadane w ciągu spotkania pytanie, zapytania powinny być zarejestrowane jeszcze przed spotkaniem. Na samym spotkaniu powinien zostać wyznaczony czas na dodatkowe pytania. Po spotkaniu każdy z uczestników otrzymuje podsumowanie, które może być indywidualne, lub w formie ogólnej informacji rozesłanej po każdym spotkaniu. Takie podsumowanie powinno również zostać opublikowane w internecie.

Przykład:

W mieście Lund, zgromadzenia obywatelskie organizowane są regularnie. Zgromadzenia obywatelskie polegają jedynie na sformułowaniu propozycji, nie mają wpływu na to, czy zaproponowane rozwiązania będą wykorzystane. Protokół za spotkania podpisywany jest przez przewodniczącego i dwóch wybranych obywateli. Protokoły są później dostępne w urzędzie miasta i bibliotekach. Zostaną również zaprezentowane radzie miasta. Ważne jest wczesne przygotowanie planu i zaproszeń. Koszty są dosyć niskie. Często takie spotkania organizowane są w budynku miasta, a jedynym kosztem jest zatrudnienie personelu oraz czas poświęcony na zaplanowanie spotkania oraz druk protokołów. (SALAR)

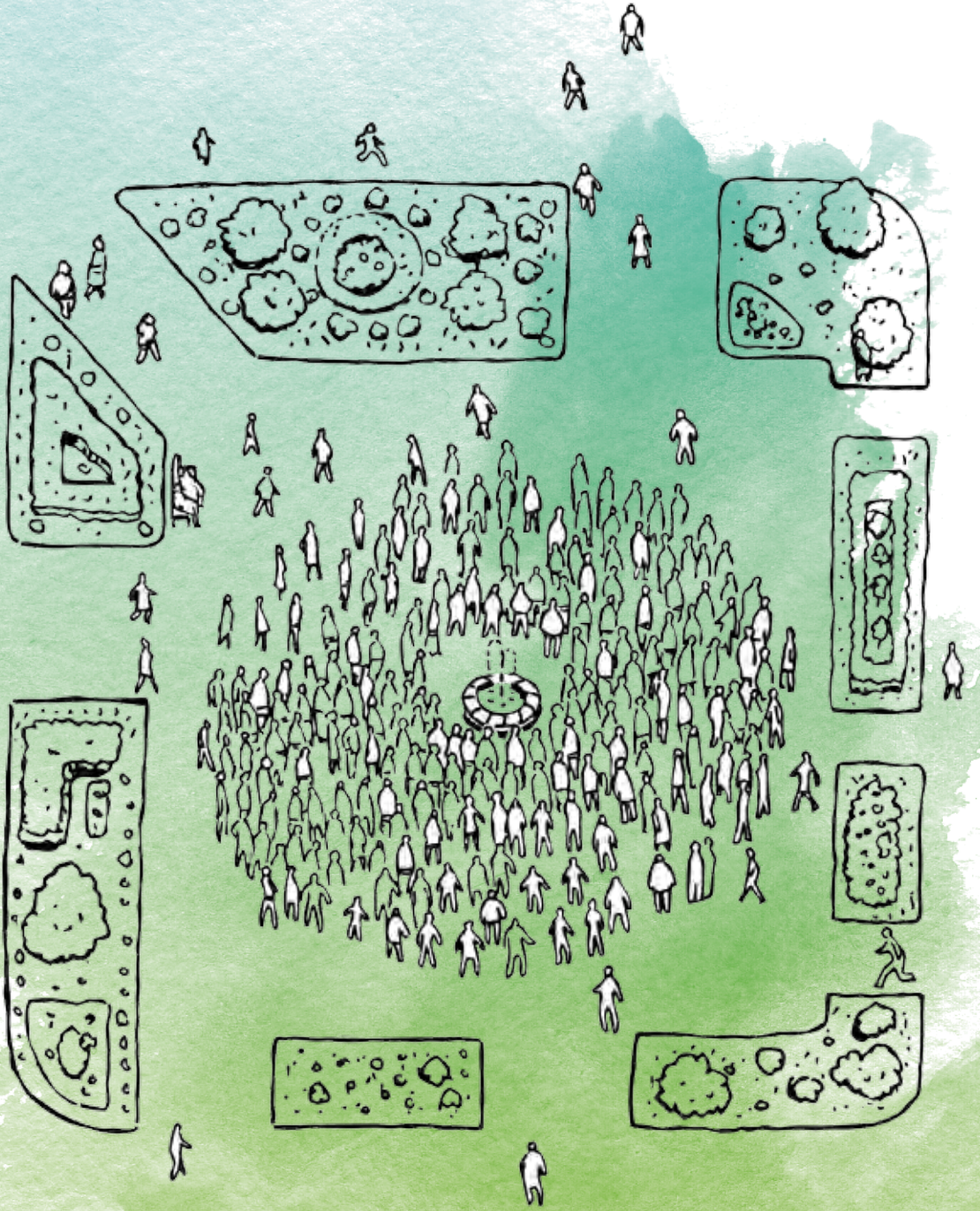

5.4.9. Warsztaty w formie dialogu

Warsztaty w formie dialogu są uproszczoną wersją dyskusji. Ich celem jest danie uczestnikom szansy dogłębnego przeanalizowania zagadnienia oraz stworzenia własnego punktu widzenia, które umożliwi lepsze zrozumienie danego zagadnienia.

Warsztaty, które zazwyczaj liczą kilku uczestników, dają możliwość wielogodzinnej dogłębnej analizy danego problemu. Są przydatną metodą, gdy instytucja chce dowiedzieć się dlaczego ludzie wyrażają dany pogląd. Warsztaty w formie dialogu podobne są do dyskusji w grupie, jednak stawiają większy nacisk na dialog, dyskusję i negocjację. Warsztaty mogą trwać od kilku do wielu godzin. Jest to wydarzenie na małą skalę. Warsztaty w formie dialogu ograniczają się do niewielkiej liczby uczestników i przez to nie można ich traktować jako narzędzia do tworzenia statystyk. Przemawia za tym również fakt, że opinie uczestników są kształtowane poprzez dyskusję. Jednakże, taka metoda może dać organizacji cenne informacje na temat poglądów obywateli. Uczestnicy omawiają zagadnienie dogłębnie, z uwzględnieniem kosztów, zalet i długoterminowych konsekwencji. Poprzez dyskusje z pozostałymi, uczestnik ma możliwość poznania innych perspektyw i ukształtowania swoich własnych poglądów. Dialogi zacieśniają relacje między uczestnikami i mogą dać im nową wiedzę i umiejętności. Zazwyczaj w dyskusji bierze udział 8-16 uczestników. To kim są, zależne jest od zagadnienia. Uczestnicy mogą być wybierani na podstawie demografii, zainteresowań, a także losowo. Koszty tej metody nie są za wysokie dopóki nie będziemy zmuszeni wybierać uczestników całkowicie losowo. Obywatele mogą potrzebować zachęty do wzięcia udziału w warsztatach. Dodatkowe koszty to wynajem pomieszczenia (w miarę nieformalnego), wyżywienie oraz dodatkowe działania, takie jak opieka nad dzieckiem. (SALAR)

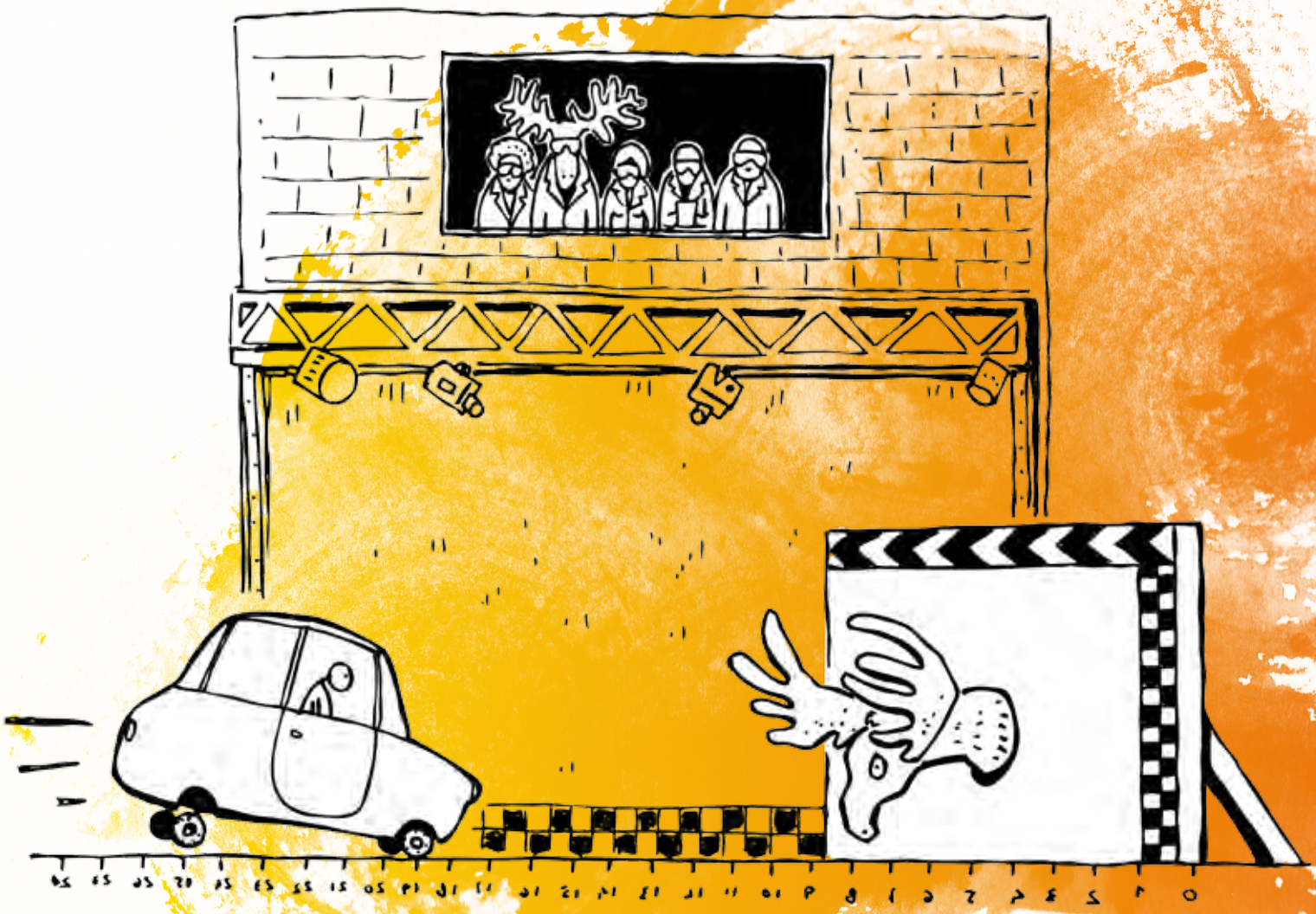

5.4.10. Analiza SWOT

Akronim SWOT pochodzi od angielskich terminów Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (czyli mocne strony, słabe strony, szanse, zagrożenia).

Analiza SWOT używana jest często do przeanalizowania mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń danego przedsięwzięcia. Metodę tę stosuje się również w różnych obszarach gminy/instytucji, np. aby poznać opinię obywateli na temat planów, projektów, zleceń, etc.

Model tej analizy zazwyczaj przedstawia się w tabeli z czterema kwadratami, w których zawarty jest przegląd najważniejszych czynników, które należy wziąć pod uwagę przy projektach, planach, itp.

Mocne strony	Słabe strony
Szanse	Zagrożenia

Najlepszymi sposobami wykorzystania analizy SWOT są:

1. Burza mózgów, tzn. wszyscy uczestnicy przytaczają jak najwięcej przykładów czynników, które mogą mieć wpływ na daną sprawę.
2. Wspólne wpisanie czynników w tabelę.
3. Ocenienie czynników w skali od 1-5, gdzie 5 oznacza coś bardzo pozytywnego (mocne strony i szanse) lub bardzo negatywnego (słabe strony i zagrożenia).
4. Przyporządkowanie zgodnie z powyższą oceną.
5. Sugerowane kroki:

- Jak wykorzystać mocne strony
- Jak zaradzić słabym stronom.
- Jak skorzystać z szans.
- Jak zapobiec/uchronić się przed zagrożeniami.

Wyniki analizy SWOT są zbierane i stanowią podstawę do dalszych działań. Ważna jest jasność i cel spotkania, a także wcześniejsza informacja o tym, że będzie wykorzystana specyficzna metoda – analiza SWOT. Wybierz lidera procesu, który jest zaznajomiony z tą metodą. Przygotuj pomieszczenie tak, aby na ścianach było miejsce na przyporządkowanie czynników do głównych kategorii. Najlepiej nadają się do tego przyklejane karteczki. Istnieje też możliwość wykorzystania tylko dwóch wyższych kwadratów z tabeli, czyli mocne i słabe strony. Metoda ta jest dobrym narzędziem do określania, które elementy zagadnienia wymagają więcej pracy. Mocne strony również wymagają kontroli. Trzeba też wiedzieć jak traktować słabe strony. Zagrożeniom należy jak najszybciej zapobiegać, natomiast szanse należy wykorzystać i rozwijać.

5.4.11. Narada obywatelska

Główną ideą narady jest alternatywne podejście do pewnych zagadnień – ich wad i zalet oraz konsekwencji.

Regułą jest, że narady są bardzo dobrze przygotowane i zorganizowane, mają jasno sprecyzowany dialog z obywatelami, bezpośrednio zaangażowanymi stronami, przedsiębiorcami i innymi aktorami na danym obszarze. Może polegać np. na wyznaczeniu kierunku nadchodzących zmian w porozumieniu z mieszkańcami danego rejonu. Deklaracje są formułowane i szeregowane pod względem ważności, a następnie przekazywane władzom. Czasami terminu „narada" używa się, gdy gmina lub zarząd regionu chcą, aby obywatele zdecydowali, która z dwóch propozycji jest ważniejsza. Może to się odbyć zarówno przy pomocy internetu, jak i na spotkaniu na żywo. Często również obiecywane jest, że wniosek, który zyska większość będzie tym zrealizowanym.

Ważne jest by poważnie traktować całą sprawę. Jeśli różne strony mają wziąć aktywny udział w danej sprawie, musi ona mieć pokrycie z rzeczywistością. Nie może być to „nauka pływania na lądzie" bez określonego celu. Upewnij się, że masz odpowiednią grupę docelową/zainteresowane strony, i że już od początku masz odpowiednią liczbę uczestników. Zatrudnij doświadczonego lidera procesu, który wie jak jasno ustalać zasady i określać jak duży wpływ na decyzję mają uczestnicy. Nie zapomnij o informacji zwrotnej dla uczestników po zakończeniu projektu. Ta metoda wymaga obszernej pracy i wysiłku przed i po.

Gdy propozycje są już ustalone, po naradzie nie powinny się pojawić już żadne nowe.

5.5. Wpływ i udział

Poniższe metody pozwalają uczestnikom być bardziej zaangażowanymi w podejmowanie decyzji. Im większy wpływ mają uczestnicy, tym więcej czasu i środków potrzeba, by rozpatrzyć propozycje. Osoby mające wpływ na podejmowanie decyzji muszą być obecne. Ważne jest, żeby uczestnicy czuli, że to co robią ma sens.

5.5.1. Warsztat przyszłościowy (Future workshop)

Warsztaty przyszłościowe to metoda pedagogiczna mająca na celu stworzenie wielu istotnych pomysłów i wizji. Liczba uczestników powinna ograniczać się do 25 osób.

Metoda ta ma strukturę umożliwiającą zarówno swobodę, jak i bezpieczeństwo, jej siłą napędową są kreatywność i pragnienia. Celem tej metody jest znalezienie przez uczestników platformy do wspólnego rozwijania i realizacji pomysłów. Udany warsztat przyszłościowy stanowi dobry początek przyszłych działań i często prowadzi do stworzenia grup roboczych, które dalej opracowują rozwiązania i nowe procesy rozwoju. Jest kilka sposobów przeprowadzenia takich warsztatów. Metoda wymaga moderatorów, którzy znają tę technikę. Głównymi zasadami są tutaj demokracja i zarządzanie przez uczestników. Każdy pogląd i pomysł zostanie dokładnie wysłuchany, przedyskutowany i wzięty pod uwagę. Podstawą tej metody jest posiadanie zagadnienia, tematu lub okoliczności, które chcemy zmienić lub rozwinąć. Takie zagadnienie jest następnie poddawane kilku fazom, od spisu zagadnień, po decyzje odnośnie tego co ma być zrobione, kiedy ma być zrobione, a czasem nawet jak i przez kogo. W całym procesie użyte jest wiele różnych materiałów roboczych oraz dodatkowych pytań. W warsztacie przyszłościowym wszystko jest rozpisane w czasie i ważne jest, aby trzymać się ustalonych ram czasowych. Metoda może wymagać pewnej kontynuacji w celu poparcia dalszych działań grup roboczych. Metoda oparta jest na aktywnym udziale uczestników i ich obecności w całym procesie. Korzystne jest dysponowanie mieszanymi grupami składającymi się z polityków, urzędników, obywateli i innych bezpośrednio zaangażowanych stron. To, w jaki sposób znajdziesz uczestników, może wyglądać różnie. Możesz zorganizować spotkanie, gdzie uczestnicy będą się rejestrować, lub zapraszasz wybranych uczestników. Kombinacja tych dwóch opcji również wchodzi w rachubę. Nieraz organizuje się takie spotkanie w jakieś święto, aby dużo osób mogło wziąć w nim udział. Potrzebny jest w tym celu duży, obszerny hol. (SALAR)

Warsztat przyszłościowy trwa od jednego do trzech dni i składa się z pięciu faz o takim samym znaczeniu: faza przygotowawcza, faza krytyki, faza utopii, faza ustalania i faza realizacji.

Faza przygotowawcza
Wybierany jest temat oraz przewodniczący warsztatu. W fazie przygotowawczej ustala się praktyczne aspekty, takie jak czas trwania warsztatu, miejsce i zaproszenia dla uczestników.

Faza krytyki
Faza krytyki stanowi początek samego warsztatu, grupa określa problemy w ustalonym wcześniej temacie. Następnie uczestnicy dzielą się na mniejsze grupy i analizują oraz próbują zrozumieć odmienne stanowiska.

Faza utopii
W tej fazie uczestnicy zastanawiają się do czego dążą. Każdy może wypowiedzieć się na temat tego, jak chciałby, żeby wyglądała przyszłość. Wizja nie musi być realna, wystarczy, by była kreatywna i błyskotliwa.

Faza ustalania
Jest to najbardziej istotna część warsztatu. Na tym etapie wszystkie problemy i wizje są formułowane jako coś wykonalnego. Tworzone są grupy na podstawie zaistniałych zagadnień, które ustalają jak należy postąpić, kto co powinien zrobić i kiedy.

Faza realizacji
Faza po zakończeniu warsztatu. Wyniki warsztatu powinny zostać udokumentowane i przesłane wszystkim zainteresowanym, uczestnikom warsztatu oraz tym, którzy nie mogli wziąć w nim udziału. Aby proces dalej się rozwijał, potrzebne są dalsze spotkania. (Denvall & Salonen, 2000)

Warsztat przyszłościowy wymaga sporego i długoterminowego zaangażowania ze strony uczestników, ponieważ metoda ta zawiera fazę realizacji. Prawdopodobniej bardziej nadaje się dla regularnie działającej organizacji czy stowarzyszenia, niż dla tymczasowych uczestników. Jednak zasada kolejności faz może być przydatna: najpierw krytyka, potem rozwiązania.

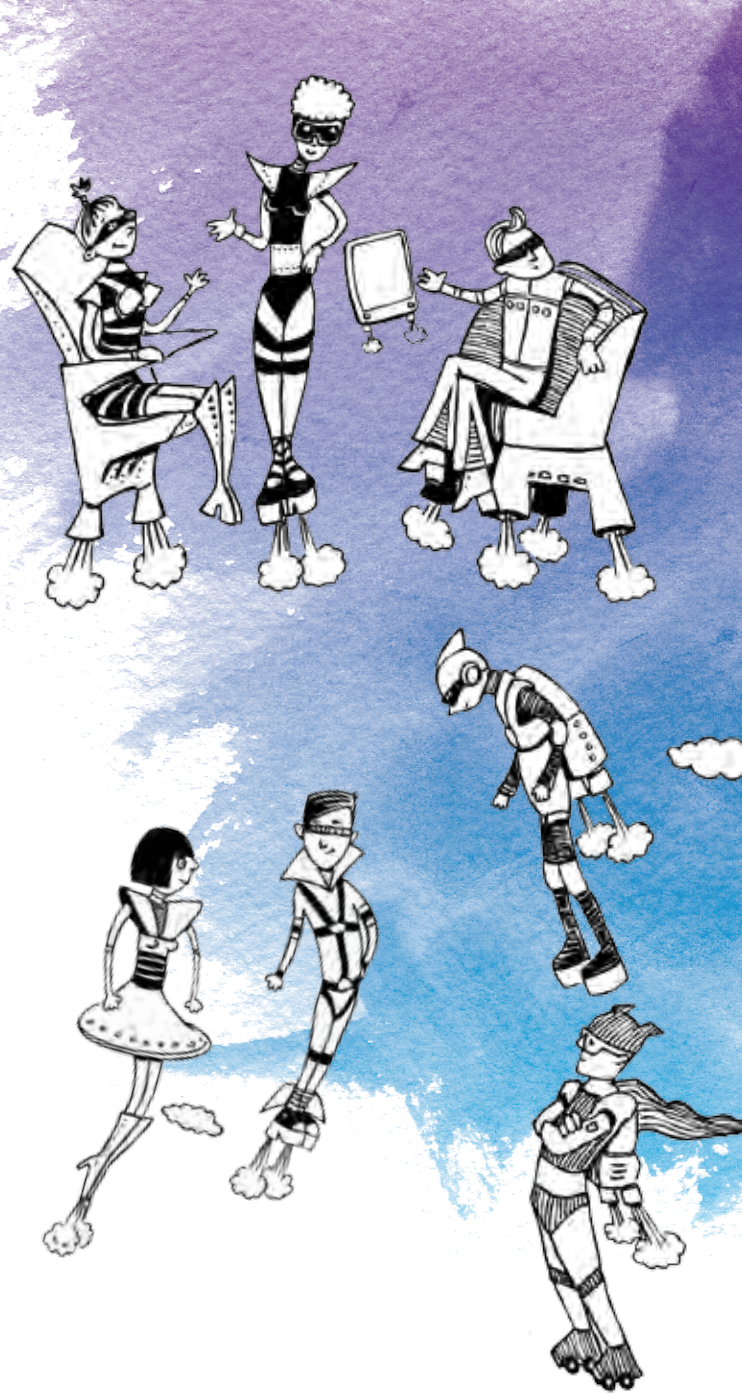

5.5.2. Charrette

„Charrette jest typem warsztatu trwającym od kilku dni do tygodnia. Spotykają się na nim urbaniści, władze, przedsiębiorcy budowlani, właściciele ziemscy, zainteresowane stowarzyszenia, ogół społeczeństwa oraz lider procesu."

"Podczas takiego spotkania opracowywana jest propozycja, którą rozwija się wspólnie poprzez różne formy warsztatów. Charrette musi być pilnie przygotowane, a jego rezultatem jest gotowa propozycja. Metoda jest bardzo skuteczna w podejmowaniu szybkich decyzji. Jednak nie zawsze jest dostosowana do państwowych modeli planowania przestrzennego. Jeśli jedna strona przeoczy aspekt, który jest ważny dla drugiej strony i powstanie przez to spór, całe Charrette musi zostać powtórzone. Istnieje wiele zalet tej metody, jednak najważniejszy jest owocny dialog i dobra współpraca pomiędzy wszystkimi uczestnikami." (de Laval, 1999)

„Metoda Charrette jest przydatna, gdy w projekcie bierze udział wielu aktorów z różnymi celami. Były Dyrektor Biura Planowania Przestrzennego w Uppsala, Carl Johan Engström, wspomina o tym jak miasto Uppsala wykorzystało metodę Charrette przy planowaniu przestrzeni w rejonie Sävja. Miasto Uppsala planowało ponowne otwarcie stacji kolejowej. Sprawa wzbudziła kontrowersje i powstało sporo sprzecznych ze sobą opinii. Miasto zaprosiło więc zainteresowane strony i przeprowadziło dwudniowy warsztat w duchu zasady Charrette. Problem został rozwiązany w sposób kreatywny i satysfakcjonujący, a wszyscy aktorzy mieli szansę się wypowiedzieć." (Anna Squassina vt 2011)

5.5.3. Matchmaking (Swatanie)

Celem tej metody są spotkania młodzieży z lokalnymi władzami.

Forma tej metody pozwala na dyskusje, usuwa bariery i stymuluje dobrą współpracę. W dzisiejszych czasach gminy próbują dotrzeć do młodych, zacząć współpracę owocującą zaangażowaniem i wpływem ze strony młodzieży. Ta metoda może być również użyta na spotkaniach innych grup społecznych z politykami i urzędnikami. Na przykład, rada regionalna Västra Götaland zorganizowała konferencję, na której została użyta metoda Matchmaking. Dzięki temu konferencja odniosła sukces, do dziś wiele gmin kieruje się zasadami ustalonymi na tamtej konferencji. Przykładem jest tu gmina Uddevalla.

Głównymi cechami modelu Matchmaking są:

- zaangażowanie w przygotowanie konferencji od planowania aż do prac po jej zakończeniu,
- forma, której celem jest interakcja i dyskusja,
- zachęcający rozwój pomysłów i możliwość uczestnictwa każdego,
- zaangażowanie w projekty i dalszy rozwój po zakończeniu konferencji ze strony wszystkich uczestników spotkania.

Metoda ta wymaga planowania, dobrego przygotowania, potrzebny jest również przewodniczący spotkania. Wymaga także dużego zaangażowania wszystkich stron od samego początku planowania. Każdy ma prawo wziąć udział w dyskusjach, wiele pomysłów rodzi się podczas samego spotkania. Czas trwania to kilka godzin do całego dnia. Przygotowanie, zaproszenia, wynajem lokalu i dokumentacja są dość kosztowne.

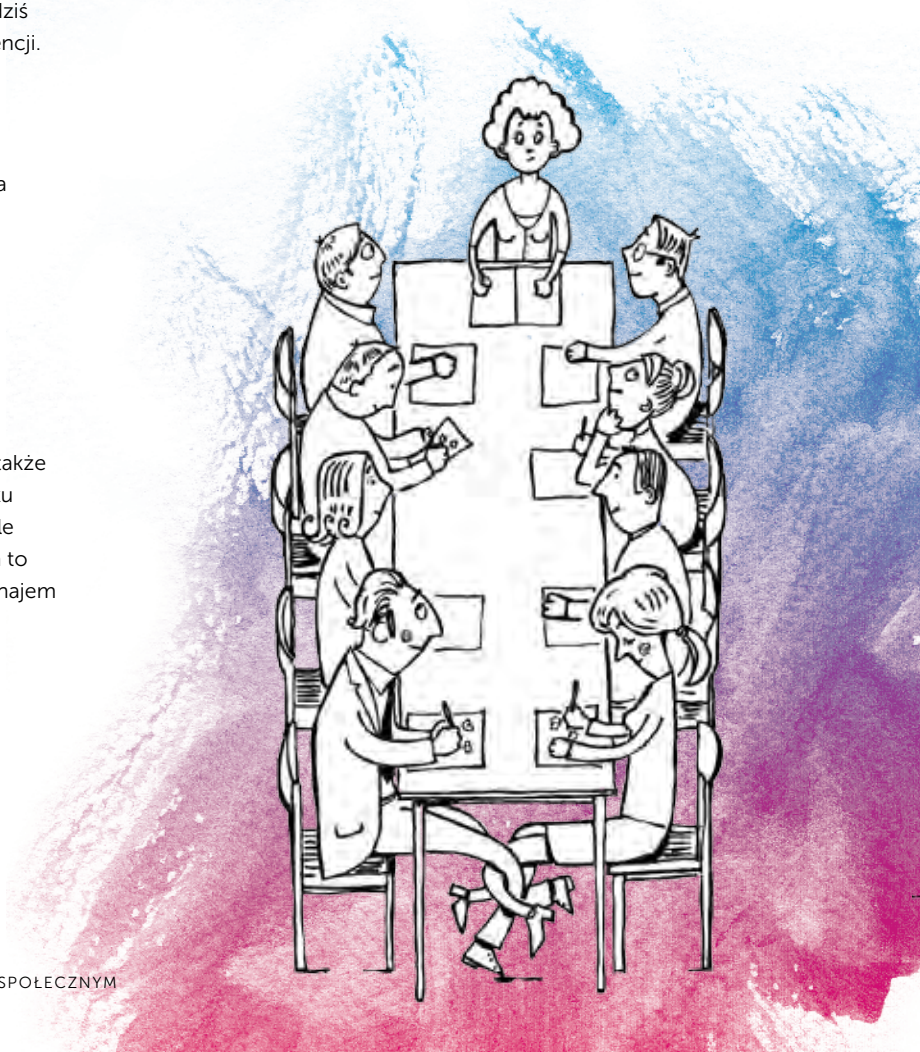

5.6. Kontrola obywatelska

Podejmowanie decyzji przez obywateli nazywane jest demokracją bezpośrednią lub kontrolą obywatelską. Im niższy szczebel (lokalny), tym większa kontrola obywatelska. Na szczeblu narodowym zdarzają się też referenda, jednak jest to praktyka o wiele częściej stosowana lokalnie. Niektóre kwestie są przekazywane do rozpatrzenia przez zaangażowane strony, jest to forma delegowania demokracji pośredniej.

5.6.1. Referendum

Referendum jest pewną formą nadania obywatelom prawa decydowania.

Referendum może być wiążące lub opiniodawcze, np. gdy władze podejmują decyzję pod wpływem referendum. W niektórych krajach istnieje referendum wiążące, np. w Szwajcarii i Meksyku, na szczeblu regionalnym. Referenda wymagają niedwuznacznej alternatywy wyboru i dużej ilości przygotowań, aby odbyło się ono w sposób sprawiedliwy.

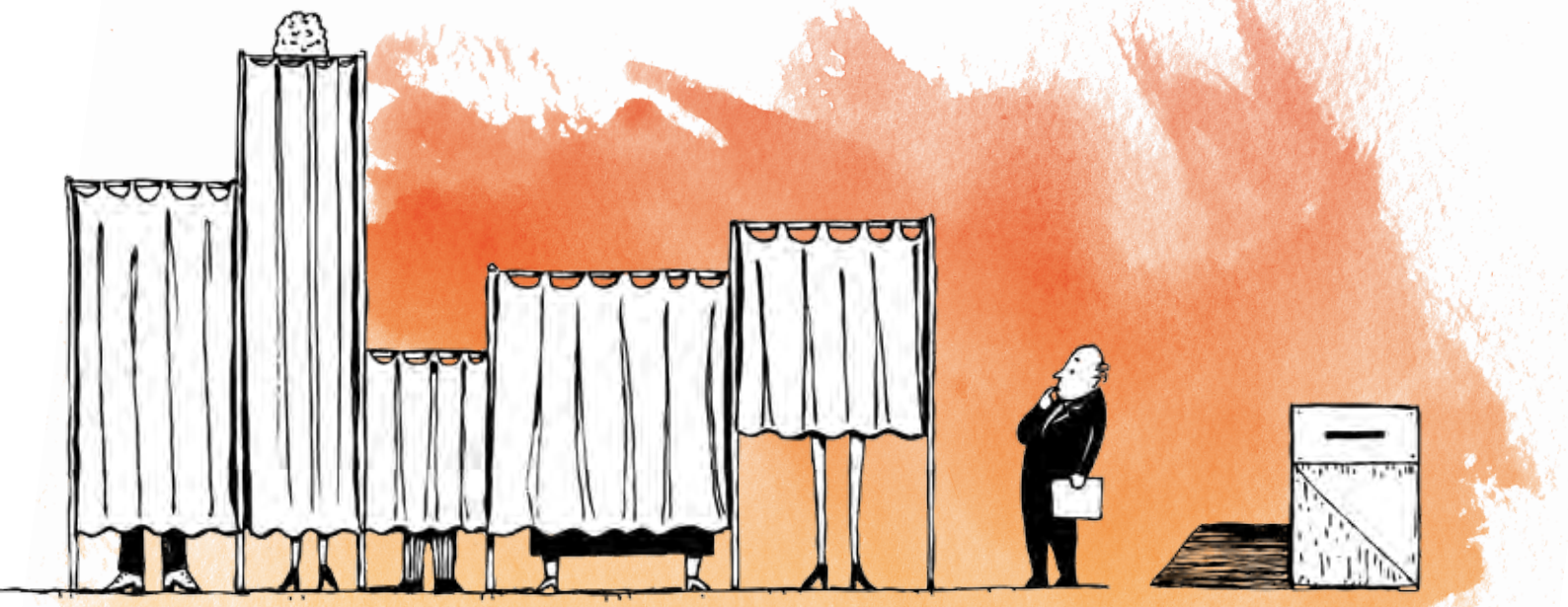

5.6.2. Narada lokalna

Jedną z form demokracji bezpośredniej jest tworzenie różnego typu narad, gdzie wybiera się delegatów do podejmowania wspólnych decyzji.

Często wybierani są w taki sposób, żeby odwzorować interesy i opinie ludności mieszkającej na danym terenie. Istnieją przykłady planowania przestrzennego, gdzie mieszkańcy sami byli odpowiedzialni za stworzenie planów w porozumieniu ze specjalistami. Istnieją także przykłady, gdzie mieszkańcy terenów chronionych byli odpowiedzialni za podejmowanie pewnych decyzji na swoim obszarze. Wiele z powyższych metod i narzędzi w kategorii „Dialog" oraz „Wpływ i udział" mogłoby zostać użytych do podejmowania decyzji na szczeblu lokalnym. Różnica polega jedynie na tym kto podejmuje dane decyzje.

5.6.3. Grupa robocza

Trzecią formą demokracji pośredniej jest ustanowienie grupy roboczej, która byłaby odpowiedzialna za podejmowanie decyzji na szczeblu lokalnym.

Jest to najbardziej popularna forma władzy delegowanej. Może obejmować administrację ziemi przylegających do terenów zamieszkałych, zarządzanie nieruchomościami, organizowanie działań oraz wprowadzanie danych projektów.

6

Proces planowania przestrzennego

W Europejskiej Konwencji Krajobrazowej w artykule 1c mowa jest o tym, że *„cel jakości krajobrazu* znaczy, w przypadku określonego krajobrazu, sformułowanie przez właściwe organy publiczne aspiracji społeczeństwa w odniesieniu do cech otaczającego je krajobrazu". Oznacza to, że gminy i inne władze publiczne wraz z mieszkańcami tworzą strategię lub formułują standard jakości krajobrazu. Może to być zrealizowane poprzez analizę jakości krajobrazu, plan zagospodarowania przestrzennego, plan zarządzania, itp. Artkuł 1f definiuje planowanie krajobrazu jako „skuteczne działanie perspektywiczne mające na celu powiększenie, odtworzenie lub utworzenie krajobrazów". Podjęcie kroków kształtujących przyszłość, wymaga planowania i właśnie o tym napiszemy w poniższym rozdziale. W planowaniu na szczeblu lokalnym i regionalnym za najważniejsze przyjmuje się zmiany w krajobrazie, w postaci np. nowych budynków, dróg, czy produkcji energii, jednak według Konwencji proces planowania musi uwzględniać także zachowanie istniejących już wartości krajobrazu.

6.1. Zarys planowania przestrzennego w krajach projektu LIFEscape

Ogólnie

We wszystkich opisanych krajach proces planowania przestrzennego odbywa się na trzech szczeblach: krajowym, regionalnym i lokalnym, przy czym krajowy i regionalny mają bezpośredni wpływ na lokalny. Jednakże, zakres działań poszczególnych szczebli jest różny. Szwecja ma ściśle zdefiniowaną odpowiedzialność na szczeblu lokalnym z dużą kontrolą krajową, jednak planowanie regionalne w tym kraju zaczęło się rozwijać dopiero w ostatnich latach. Dania natomiast poszła w przeciwnym kierunku: wcześniej akcent padał na planowanie regionalne, teraz zaś na planowanie lokalne. Długa tradycja ruchów społecznych w Szwecji i Danii doprowadziła do dużego zaangażowania ze strony społeczeństwa, co nie miało swojego odpowiednika w Polsce i na Litwie w erze komunizmu. Szybka transformacja Polski i Litwy po obaleniu komunizmu spowodowała, że priorytetami stały się rozwój budownictwa mieszkaniowego i inwestycje w infrastrukturę, które czasem ciężko pogodzić z wartościami przyrodniczymi i krajobrazowymi. Podobny rozwój nastąpił w Szwecji i Danii, jednak miało to miejsce wcześniej, w latach 1960-1970. Prawodawstwo i struktura organów publicznych jest zbliżona we wszystkich czterech krajach, jednak ich działanie może poważnie się różnić w praktyce.

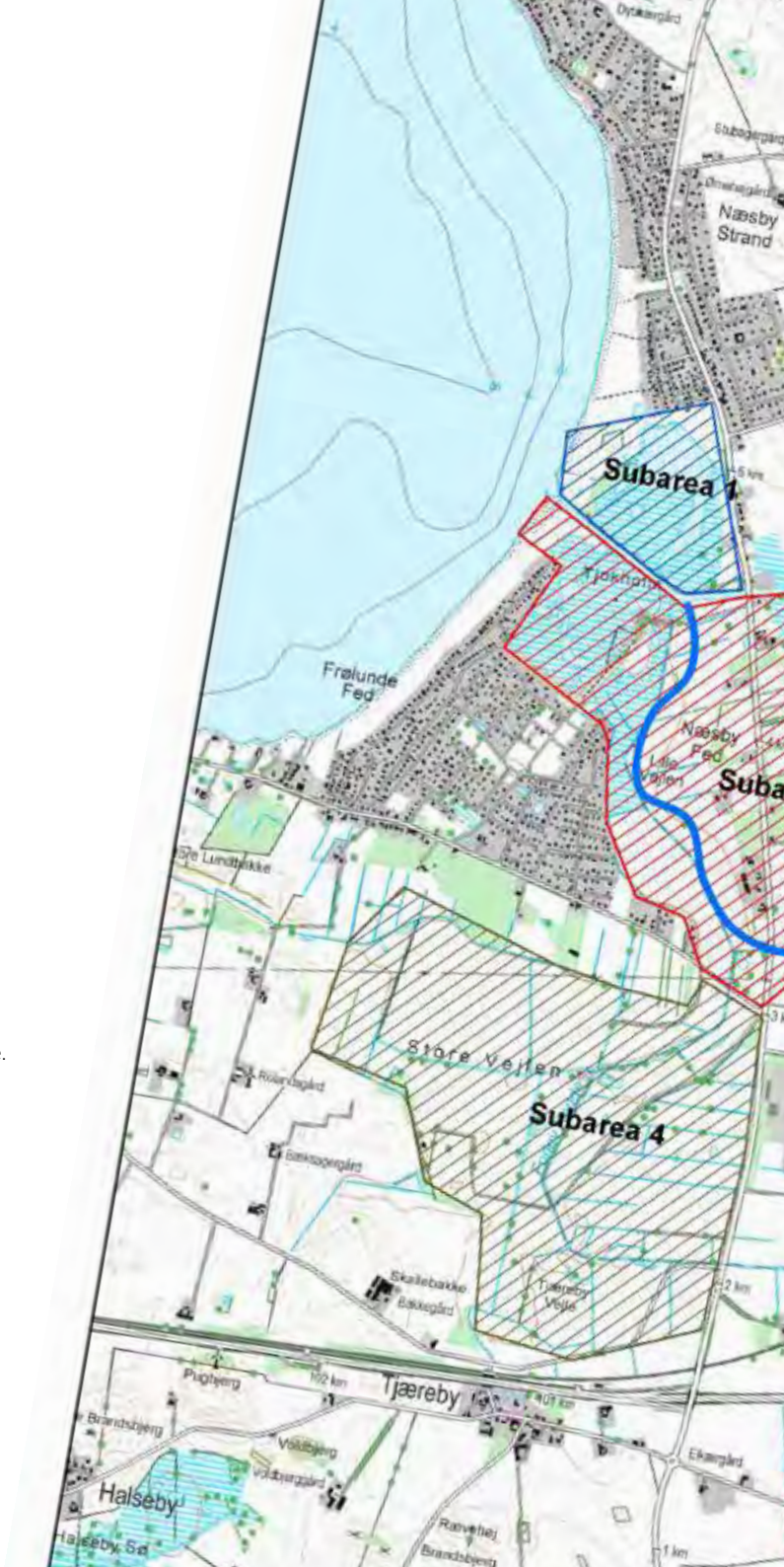

DK Dania

Duński system planowania przestrzennego podzielony jest na cztery poziomy regulowane przez Prawo Planowania Przestrzennego. Na szczeblu krajowym priorytet stanowią interesy narodowe. Na szczeblu gminnym, każda gmina tworzy ogólny plan rozmieszczenia i podziału gruntów z uwzględnieniem lokalnych interesów. Kolejnym poziomem jest wieś, gdzie najważniejsza jest agrokultura. Tereny zasiedlone są objęte ścisłymi regulacjami prawnymi. Na wszystkich szczeblach mile widziany jest udział społeczeństwa, natomiast na szczeblu lokalnym ustawa wręcz nakazuje konsultowanie z bezpośrednio zainteresowanymi stronami. W wielu miejscach praktykowany jest dobrowolny dialog, który wzmacnia wpływ społeczeństwa na planowanie przestrzenne.

Międzynarodowa konferencja LIFEscape w Korsør, 30-31 maja, 2012. Podsumowanie konferencji. Korsør, Dania.

Międzynarodowa Konferencja LIFEscape w Korsør, 30-31 maja, 2012. Uczestnicy konferencji. Korsør, Dania.

SE Szwecja

Szwedzkie gminy mają monopol planistyczny, który doprowadził do dużego wpływu społeczeństwa na planowanie przestrzenne. Państwo definiuje interesy narodowe, które są wdrażane na szczeblu regionalnym przez Okręgowe Rady Administracyjne. Istnieją też federacje gminno-regionalne (głównie zajmujące się opieką zdrowotną), które mają duży wpływ na planowanie przestrzenne, szczególnie na obszarach miejskich.

Najbardziej popularną formą udziału społecznego w procesie planowania przestrzennego jest propozycja planu, która jest do wglądu np. w bibliotece, a zainteresowane strony zapraszane są na spotkanie konsultacyjne. Zaproszenia są zamieszczane w prasie, na plakatach oraz wysyłane w formie listu. Ponieważ zazwyczaj prezentowane są ukończone propozycje, na spotkanie przychodzą raczej osoby, które mają ugruntowaną opinię na temat tej propozycji. Zazwyczaj jednak na spotkania przychodzi bardzo mała liczba zainteresowanych. Spotkania te mają głównie formę spotkań informacyjnych z możliwością zadawania pytań i dzielenia się swoją opinią. Dodatkowo, każdy ma możliwość złożenia na piśmie swojej opinii, która powinna zostać rozpatrzona. Jednak w wielu miejscach współpraca ze społeczeństwem jest dobrowolna.

Spotkanie partnerów projektu LIFEscape w Veberöd, październik 2011. Idala Farm, Veberöd, Szwecja.

Uczestnicy warsztatu w Östarp, Szwecja, listopad 2011. Dyskusja nad jakością krajobrazu na podstawie map. Östarp Inn, Szwecja.

PL Polska

W Polsce, krajowe i regionalne planowanie ma duży wpływ na planowanie lokalne. Lokalne plany rozwojowe nie mogą kolidować z planami krajowymi lub regionalnymi. Państwo tworzy regulacje prawne i krajową strategię planowania przestrzennego, która reguluje działania na szczeblu regionalnym i lokalnym. Planowanie przestrzenne na szczeblu regionalnym również wymaga planu zagospodarowania przestrzennego. Na szczeblu lokalnym to rada gminy opracowuje plan zagospodarowania przestrzennego gminy. W praktyce jednak wiele gmin nie wywiązuje się z tego zadania z powodu braku środków. Doprowadziło to do sytuacji, gdzie wiele decyzji inwestycyjnych podejmuje się na podstawie oderwanych od planu decyzji o warunkach zabudowy. Konsekwencją jest nieład przestrzenny, zdegradowany krajobraz oraz konflikty między władzą i mieszkańcami.

Prezentacja planów w gminie Tolkmicko w ramach IV Międzynarodowej Konferencji LIFEscape w Tolkmicku w maju 2013, Polska.

Spotkanie z grupą docelową na terenie Parku Krajobrazowego Wysoczyzny Elbląskiej. czerwiec 2013, Tolmicko, Polska.

LT Litwa

Od 1995 roku Litwa ma przepis prawny regulujący planowanie przestrzenne na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym. Prawo to ma zapewnić zrównoważone użytkowanie gruntów oraz rozwój ekonomiczny. Na początku, duży nacisk kładziono na tereny przygraniczne. W roku 2002 został utworzony pierwszy plan krajowy, a w 2010 roku wszystkie regiony i gminy zaprezentowały swoje własne plany. Proces planowania idzie gładko na wszystkich szczeblach, jednak akcent kładzie się na rozwój ekonomiczny, przez co walory kulturowe i przyrodnicze są nieraz traktowane drugoplanowo.

Warsztat podczas międzynarodowej konferencji w Parku Narodowym Žemaitija, październik 2012. Uczestnicy omawiają cechy krajobrazu. Žemaitija, Litwa.

Warsztat podczas międzynarodowej konferencji w Parku Narodowym Žemaitija, październik, 2012. Uczestnicy testują metodę otwartej przestrzeni i sugerują tematy dyskusji. Žemaitija, Litwa.

6.2. Rozpoczęcie procesu (Pomoc w partycypacji)

To, jak funkcjonuje planowanie przestrzenne zależne jest od zwierzchnictwa i środków. Absolutnie najważniejsze jest, by proces planowania przestrzennego z udziałem społecznym już od samego początku miał odpowiedniego zwierzchnika, natomiast kwestia środków powinna zejść na dalszy plan, aby umożliwić bardziej ambitną współpracę z ogółem społeczeństwa. Zaangażowanie ze strony władz jest równie istotne.

Drugim etapem rozpoczynania procesu jest określenie, które grupy warto zaangażować w proces planowania. Następnie powinno się ustalić metody i narzędzia. Warto już na wczesnym etapie skontaktować się z zainteresowanymi, informując o rozpoczęciu prac i sposobie zaplanowanej współpracy. Należy być otwartym na wszelkie sugestie dotyczące formy współpracy, metod i narzędzi.

Potrzebny jest pewien rodzaj spotkania zapoznawczego dla aktorów. Ważne jest, aby zaproszone osoby pochodziły z różnych środowisk.

6.3. Ogólne informacje i analiza krajobrazu (Wymiana wiadomości)

Następnym krokiem w procesie jest opracowanie streszczenia wiadomości wraz z innymi ekspertami i ogółem społeczeństwa w formie konsultacji i dialogu. W Europejskiej Konwencji Krajobrazowej w artykule 6c o Identyfikacji i Ocenie napisane jest:

„1. Przy aktywnym udziale zainteresowanych Stron, o których mowa w artykule 5 c), oraz w celu podniesienia wiedzy o jej krajobrazach, każda ze Stron podejmie działania na rzecz:

a) zidentyfikowania swoich własnych krajobrazów na całym obszarze terytorium swojego kraju; przeanalizowania ich charakterystyk oraz przekształcających je sił i presji; odnotowania zmian;
b) dokonania oceny tak zidentyfikowanych krajobrazów, z uwzględnieniem szczególnych wartości przypisanych im przez strony i ludność, których to dotyczy.

2. Owe procedury identyfikacji i oceny będą ukierunkowane poprzez wymianę doświadczeń i metodologii, zorganizowaną przez Strony na płaszczyźnie europejskiej w myśl artykułu 8."

Prace nad krajobrazem powinny dążyć do tego, aby nie separować natury i kultury, powinny skupiać się na funkcjonalności krajobrazu. Analiza i ocena krajobrazu powinna dotyczyć całości krajobrazu, nie tylko wybranych elementów uznawanych za piękne lub wartościowe. Ocena krajobrazu powinna również brać pod uwagę pozytywny wpływ ekonomiczny i społeczny krajobrazu na dany obszar.

Bardzo przydatnym narzędziem jest poddanie Ocenie Charakteru Krajobrazu (LCA - Landscape Character Assessment) terenu, który dzieli krajobraz na Obszary Charakterystyczne pod względem fizycznym i społecznym. Są one opisywane według warunków naturalnych, budynków, użytkowania gruntów, infrastruktury, itp. Metoda ta identyfikuje i dzieli krajobraz na Typy Charakterystyczne (Character Types) oraz Obszary Charakterystyczne (Character

Areas). Typy Charakterystyczne to większe partie krajobrazu o podobnym charakterze, natomiast Obszary Charakterystyczne to mniejsze tereny o podobnych stanie fizycznym i społecznym. LCA może być przeprowadzone na różnych szczeblach. Wcześniej służyło jako baza do podejmowania decyzji przez ekspertów, ale może służyć również do angażowania społeczeństwa w utrzymywanie i rozwój obszaru.

Aby stworzyć historyczne zrozumienie krajobrazu i pokazać jak krajobraz się rozwijał, można przeprowadzić Historyczny Opis Krajobrazu (HLC – Historic Landscape Characterisation). Metoda ta, używana w Anglii od dawna, ma na celu wizualizację zmian w krajobrazie i „przyrostów rocznych" w krajobrazie, które są nadal widoczne. O ile LCA jest raczej analizą wizualną, tak HLC bardziej koncentruje się na historycznych źródłach i wydarzeniach. Tak jak LCA, HLC używa podziału na różne poziomy: pierwszy, różne typy historyczne krajobrazu na terenie całego kraju; drugi, dodatkowy podział powyższych na różne strefy. W obu metodach przydatny jest system GIS (Geographic Information System). HLC może być używane samodzielnie, lub jako część LCA w celu nakreślenia historii krajobrazu i opisu zmian.

Metodami i narzędziami pomocnymi w dialogu, dającymi podstawowe informacje są spacer po danym terenie, metoda fotograficzna, gdzie uczestnicy dokumentują ważne aspekty krajobrazu, warsztaty, podczas których tworzy się na mapie proste analizy, spotkania na otwartej przestrzeni, gdzie akcent pada na tematy interesujące uczestników oraz posiedzenia, z udziałem zaproszonych ekspertów.

Dane zagadnienia mogą być analizowane na podstawie problemów i zalet, potencjalnego rozwoju i przeszkód. Wszystko powinno się odbywać w bliskiej współpracy z ogółem społeczeństwa, tak aby ich wiedza mogła wspierać cały proces.

6.4. Wizje i regulacje prawne

Po przygotowaniu ogólnego opisu i analizy nadchodzi czas na rozważenie dalszego rozwoju krajobrazu z uwzględnieniem regulacji prawnych. Zajmują się tym władze w dialogu z ekspertami i ogółem społeczeństwa i przygotowują wspólną propozycję jako podstawę formalnego planu lub innych przyszłych planów.

Na tym etapie wskazane jest uwzględnić wizje mieszkańców, profesjonalistów i gości. Aby poznać lokalne wizje, warto zorganizować warsztaty w formie spotkania na otwartej przestrzeni, warsztatu przyszłościowego lub panelu obywatelskiego, zależnie od poziomu ambicji.

Nieraz jednak istnieje konieczność stworzenia regulacji, aby zaspokoić lub zrównoważyć potrzeby różnych stron. Jeśli chcesz rozwinąć pewien rejon, np. w stronę turystyki, nie możesz wybudować w tym samym miejscu kompleksu przemysłowego. Regulacje precyzują ograniczenia potrzebne do urzeczywistnienia danego przedsięwzięcia. Ale nawet na terenach przyrodniczych, które powinny zostać objęte ochroną, istnieje potrzeba rozwoju z jednoczesnym zachowaniem cech krajobrazu, np. na terenach, gdzie wypasa się zwierzęta, zmiany powinny zachodzić w taki sposób, aby hodowla zwierząt nadal była możliwa.

Rzadko wszyscy są zadowoleni z ostatecznych rezultatów. W związku z tym, to w rękach demokracji pośredniej leży decyzja jak zrównoważyć różne interesy. Sam rząd ma duży wpływ na znaczenie interesów regionalnych, krajowych, a nawet międzynarodowych.

6.5. Plan (Strategia)

Plan formalny jest politycznym stanowiskiem odnoszącym się do danego obszaru. Jest to akt stworzony przez różnych przedstawicieli politycznych, z bardzo szczegółowym opisem i analizą, biorący również pod uwagę wspólne wizje różnych zainteresowanych stron. Różni aktorzy mają nieraz różne wizje, a rolą przedstawiciela politycznego jest zadecydować w jaki sposób te różne interesy powinny być wkomponowane w plan.

Czasem plan formalny nie jest konieczny, dobra baza pod dalsze prace może okazać się wystarczająca, jednak formalna polityczna decyzja wzmacnia zasadność dokumentu. We wcześniej opisywanych czterech krajach proces konsultowania planów traktowany jest bardzo formalnie, jednak istnieją powody, aby uważać, że proces konsultowania planów i strategii daje bardzo dobre rezultaty. W rozdziale poświęconym konsultowaniu zasugerowane jest kilka pomocnych metod i narzędzi.

6.6. Wdrażanie

Jednak stworzenie dobrego planu przestrzennego z dużym udziałem społecznym nie jest wystarczające. Plan musi jeszcze zostać wdrożony, co wymaga od lokalnych władz stopniowego wprowadzania go. Plan musi być wprowadzany zgodnie z możliwościami praktycznymi i politycznymi. Równie istotna jest informacja zwrotna dla zainteresowanych o postępach w jego wdrażaniu.

Wskazane jest również umożliwienie zadawania pytań o wdrażanie planu. Może odbywać się to w formie listu informacyjnego lub informacji na stronie internetowej, ale też w formie ogólnych spotkań lub spacerów po danym terenie, co dawałoby okazję do zadawania bezpośrednio pytań i wymiany poglądów.

Poszczególne poglądy powinny zostać wyeksponowane, np. na stronie internetowej, w bibliotece, lub w innym znanym miejscu na danym obszarze. Aby ułatwić kontynuację procesu, można zaczerpnąć inspiracji np. z metody Spaceshaper, która mierzy opinię mieszkańców na dany temat przed i po wydarzeniu.

Na przyszłość istotne jest także ocenienie całego procesu planowania przestrzennego z udziałem społecznym. Co poszło dobrze, a co źle? Czy istnieją lepsze metody i narzędzia, które mogły zostać użyte? Czy powinniśmy poprawić organizację i czy istnieje potrzeba edukacji w celu ułatwienia procesu?

Subarea 1
Subarea 2
Subarea 3
New riverbed
Subarea 4
Subarea 5
Subarea 6

7

Zarządzanie krajobrazem i jego ochrona

W celu zachowania walorów krajobrazu, koniecznie jest niekiedy wprowadzenie jakiejś formy ochrony przyrody bądź ochrony krajobrazu. Po wprowadzeniu ochrony, następuje długi etap zarządzania krajobrazem. Najlepiej wiedzą o tym ci, co sami zarządzają terenami chronionymi, takimi jak rezerwaty, parki krajobrazowe oraz parki narodowe. Europejska Konwencja Krajobrazowa mówi o tym w artykule 1d: „*ochrona krajobrazu* znaczy działania na rzecz zachowania i utrzymywania ważnych lub charakterystycznych cech krajobrazu tak, aby ukierunkować i harmonizować zmiany, które wynikają z procesów społecznych, gospodarczych i środowiskowych" oraz w 1e „*gospodarowanie krajobrazem* znaczy działanie, z perspektywy trwałego i zrównoważonego rozwoju, w celu zapewnienia regularnego podtrzymania krajobrazu tak, aby kierować i harmonizować jego zmiany wynikające z procesów społecznych, gospodarczych i środowiskowych". Tak jak w procesie planowania przestrzennego, ważny jest dobrze zaplanowany dialog. W przeciwnym razie, bardzo trudno będzie o dobry kontakt ze społeczeństwem.

7.1. Zaproponowana ochrona

W ochronie i zarządzaniu krajobrazem bardzo ważny jest dobry dialog z mieszkańcami danego obszaru. Już na samym początku planowania ochrony, należy go rozpocząć w celu zminimalizowania ryzyka późniejszych konfliktów. Często jest to faza najbardziej krytyczna, gdyż ważne jest znalezienie dobrych rozwiązań dla wszystkich stron już na wczesnym etapie.

Nie jest dobrym pomysłem przekazanie właścicielowi ziemi gotowej propozycji. Dialog powinien rozpocząć się jeszcze na bezstronnym etapie. Warto, by było więcej zainteresowanych ochroną wartości krajobrazu, żeby uniknąć dyskusji dwustronnej. Czasami inicjatywa pochodzi ze strony lokalnych grup lub właścicieli ziemskich i w takich przypadkach szczególnie ważne jest uwzględnienie opinii, które stanowią bazę tejże inicjatywy.

W większości przypadków spacery po danym obszarze są najlepszym sposobem rozpoczęcia dialogu o przyszłej ochronie. Jeśli mamy do czynienia z kilkoma różnymi aktorami, warsztat zawierający podsumowanie najważniejszych faktów oraz analizę mocnych i słabych stron mógłby okazać się przydatną formą pracy.

W procesie ochrony danego obszaru zawsze biorą udział związani z tym właściciele ziemscy oraz władze – stanowią oni aktorów pierwszego stopnia. Ważne, by zaangażować również aktorów drugiego stopnia, którymi są związki działające na danym terenie. Mogą to być koła łowieckie, towarzystwa ochrony przyrody, towarzystwa ornitologiczne, itp. Zlokalizowanie ich może być pracochłonne. Bardzo rzadko angażuje się aktorów trzeciego stopnia w dialogu o ochronie krajobrazu. Są to osoby niestowarzyszone, do których o wiele trudniej trafić, zaangażowanie ich wymaga bardzo dużo pracy. Do tej grupy należą mieszkańcy danego terenu, turyści, goście oraz mieszkańcy sezonowi. Szersze zaproszenia w mediach oraz pewne działania w odpowiedniej porze roku mogłyby dać okazję większej liczbie osobom wzięcia udziału w dialogu.

Paul-Eric Jönsson z Okręgowej Rady Administracyjnej w Scania opowiada o populacji ptaków na terenie łąk Vomb. Vomb, Szwecja.

Ważne jest, aby określić kto jest odpowiedzialny za teren chroniony i w jaki sposób podejmowane są decyzje. Przejrzyste zarządzanie i podejmowanie decyzji zwiększa zaufanie w stosunku do ogółu prac nad zachowaniem krajobrazu.

7.2. Plan zarządzania

W momencie zakończenia przygotowania propozycji ochrony danego obszaru, rozpoczyna się dyskusja o zachowaniu i zarządzaniu. Zazwyczaj jest to ujęte w planie zarządzania. Poprzez zaangażowanie mieszkańców w plan zarządzania, zdobywa się większe zrozumienie całego procesu konserwacji i ochrony krajobrazu. Również wiedza społeczności lokalnej o danym terenie może okazać się przydatna w przygotowaniu planu zarządzania.

Od liczby uczestników zależny jest dobór metod pracy, jednak dobrze widziane jest zorganizowanie pewnego rodzaju spotkania w celu dialogu na temat najbardziej korzystnych form konserwacji. Dobrym pomysłem jest też zatrudnienie lokalnych przedsiębiorców, aby osiągnąć większe zaangażowanie w sprawę.

Wycieczka po dolinie rzeki Tude. Thomas Hillkjaer opowiada o projekcie gościom ze Szwecji. Korsør, Dania.

Ostatecznie, plan zarządzania jest produktem stworzonym przez ekspertów, w celu dostosowania form zarządzania do ochrony wartości przyrodniczych. Czasami różni uczestnicy mają odmienne oczekiwania, i w takich wypadkach konflikty muszą zostać rozwiązane na wyższych szczeblach administracyjnych. Wówczas decyzje i ustalenia powinny być sprecyzowane w taki sposób, aby zadowolić obie strony konfliktu. Dialog i kierunek działania ważny jest do budowania wzajemnego zaufania na danym obszarze. Budowanie zaufania jest czasochłonne i łatwo je zaprzepaścić.

7.3. Regulacje prawne i ochrona

W samej decyzji o ochronie znajdują się zapisy mówiące o dozwolonych działaniach na danym obszarze. Nieraz istnieje kilka różnych celów i niełatwo jest zadecydować, które cele powinny dominować lub jak te cele połączyć. Główną odpowiedzialność ponoszą władze i to one muszą zadecydować jak równoważyć cele. Z dobrą bazą i partycypacją społeczną zazwyczaj łatwiej jest podjąć mądrą decyzję, która zostanie zaakceptowana. Aby wprowadzić przepisy i środki ochronne, muszą być one przekonywujące dla uczestników. Każdy musi być nie tylko zaznajomiony z nowymi przepisami, ale mieć do nich zaufanie oraz motywację do ich przestrzegania. Proces dialogu wiele na tym zyskuje, oszczędzając w konsekwencji czas i środki.

7.4. Zarządzanie

Na etapie zarządzania krajobrazem wskazany jest otwarty dialog na temat tego co się dzieje i w jakim kierunku powinien iść rozwój. Warto stworzyć pewną grupę odniesienia lub radę składającą się z różnych aktorów, aby uzyskać szeroką bazę. Rada powinna być stworzona w taki sposób, aby każda zainteresowana strona miała swojego reprezentanta. Reprezentant grupy powinien mieć przyzwolenie grupy na reprezentowanie jej oraz powinien być w stanie pracować wraz z innymi reprezentantami. Ważna jest informacja zwrotna dla reprezentowanej grupy.

Pewne zagadnienia mogą wymagać zorganizowania zebrania, w celu omówienia różnych stanowisk. Zawsze jednak istnieją osoby trzecie, które nie są w żaden sposób reprezentowane, np. młodzież i dzieci, ale także przyszłe pokolenia, które nie są w stanie wygłosić swoich opinii.

Informacja o tym co się dzieje w krajobrazie jest ważna dla zachowania dobrych relacji z aktorami. Istnieją też szanse na spontaniczne poglądy, jeśli informacja przed przedsięwzięciem pojawi się odpowiednio wcześnie. Informacja taka może być zawarta w różnych mediach (np. biuletynach, e-mailach), zależnie od celu i grupy docelowej.

Stworzenie pewnego rodzaju działań na danym terenie ułatwia współpracę i daje okazje do spontanicznych spotkań. Może być to coroczny spacer powiązany z obserwacją krajobrazu. Może to być także wykład, któremu towarzyszy pokaz slajdów.

7.5. Zarządzanie krajobrazem poza obszarem chronionym

Poza terenami z bardziej formalną organizacją, zarządzanie z udziałem społeczeństwa nie jest już takie proste. Odpowiedzialność za zarządzanie rozłożona jest na różnych aktorów: właścicieli ziemskich, władze, stowarzyszenia, etc.

W przypadku gmin, słuszny mógłby okazać się dialog w związku z tworzeniem miejscowych planów zagospodarowania przestrzeni. W takim wypadku mogliby zostać zlokalizowani odpowiedni aktorzy, co stworzyłoby kanały wymiany informacji i poglądów.

Wycieczka do Parku Krajobrazowego Wysoczyzny Elbląskiej. Bliskie spotkania z przyrodą.

Zielona szkoła. Park Narodowy Žemaitija, Litwa.

Znajdowanie form stałego dialogu na temat krajobrazu na danym terenie jest ważne. Pewne tereny o wyższej wartości i większej ilości aspektów do rozważenia wymagają bardziej intensywnego dialogu, podczas gdy na innych obszarach nieraz wystarczy zaledwie jeden proces w związku z programem lub miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego.

Lektura uzupełniająca i referencje

Po angielsku

Aarhus Convention. Convention on access to information, public participation in decision-making and access to justice in environmental matters. United Nations Economic Commission for Europe. 1998.

Caspersen, Ole H.: "Public participation in strengthening cultural heritage: The role of landscape character assessment in Denmark". Danish Journal of Geography **109**: 33-45. 2009.

Council of Europe, the. The European Landscape Convention. *Naturopa* **98**. 2002.

Dialogue in biosphere reserves. *References, Practices and Experiences*. Biosphere Reserves Technical Notes 2-2007. UNESCO/MAB 2007.

Engage your stakeholders. Stakeholder involvement toolkit for local authorities. UBC Commission on Environment. 2009.

Grigaitienė, Irma & Godienė, Giedrė: *Landscape dimention* [sic!] *of the Special planning of Cultural Heritage Sites in Lithuania*. 2012.

Guide to Sustainable Tourism in Protected Areas. Parks & Benefits 2011. EU-project in the Baltic Sea Programme 2009-2012. Zemajtija National Park, Lithuania participated.

Landscape News. Swedish National Heritage Board 2009.

Nordic Landscapes and the European Landscape Convention. Nordisk Ministerråd, no date. Brochure.

Spatial Planning in Denmark. Danish Ministry of the Environment 2007

Särlöv Herlin, Ingrid: *Communication – Tools in Integrated Landscape Management and Stakeholder Participation – Evaluating Experiences from Formulating the Making of New Management Plans for AONBs in England.*

Ås, Berit: "The five master suppression techniques". *Women in white: the European outlook*, s. 78-83. 2004.

Po duńsku

Aagaard Nielsen, Kurt & Steen Nielsen, Birger: *Demokrati og naturbeskyttelse. Dannelse af borgerfællesskaber gennem social læring – med Møn som eksempel* 2007.

Agger, Annika: *Demokrati og deltagelse – et borgerperspektiv på kvarterløft* 2005.

Agger, Annika & Hoffman, Birgitte: Borgerne på banen. *Håndbog til borgerdeltagelse i lokal byudvikling.* Velfærdsministeriet 2008.

Capacent Epinion: *Kickstart af områdefornyelse: En metode til effektiv borgerinddragelse og repræsentativ holdningsundersøgelse* 2008.

Delman, Thomas Fabian: *Den igangværende by – borgerdeltagelse i byudvikling.* Arkitekturskolen Aarhus 2011.

Hansen, Per Henrik: *Råd til nærdemokrat: Borgerinddragelse gennem lokalråd, foreninger og landdistriktsråd* 2007.

Torpe, Lars: *Borgerinddragelse i kommunerne: Formål, former og erfaringer samt nogle overvejelser omkring borgerdeltagelse i forbindelse med forebyggelse og sundhedsfremme.* Arbejdspapir fra Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning 2006:8. Aalborg Universitet 2006.

Vejledning om Landskabet i Kommuneplanlæggningen. Miljøministeriet 2007.

Po polsku

Czyżewska, Aleksandra: *Jak planować proces rewitalizacji społeczno-gospodarczej przestrzeni miejskiej?* Fundacja Pracownia Badań i Innowacji Społecznych "Stocznia", 2010

Kębłowski, Wojciech: *Budżet partycypacyjny. Krótka instrukcja obsługi.* Instytut Obywatelski, 2013

Obywatele jako partnerzy. Podręcznik OECD na temat informowania, konsultacji i udziału społeczeństwa w podejmowaniu decyzji politycznych OECD, 2001

Po szwedzku

Blücher, Gösta & Graninger, Göran (ed.): *Planering med nya förutsättningar. Ny lagstiftning, nya värderingar.* Stiftelsen Vadstena Forum för samhällsbyggande 2006.

Handbok i utvärdering av medborgardialog. Sveriges Kommuner och Landsting 2011.

IT-verktyg i demokratins tjänst. Del 2: Verktyg. Sveriges Kommuner och Landsting 2010.

Medborgardialog för unga. Sveriges Kommuner och Landsting. Stockholm april 2012.

Nord, Jenny & Särlöv Herlin, Ingrid: *Utveckling av metod för landskapskaraktärisering.* SLU rapport from FoMA projekt 2011-03-22

Planer och process – Handbok i dialoginriktad planering. Länsstyrelsen i Skåne 2007 (Sweden)

Sveriges Arkitekter & Byggherrarna: *Tidiga skeden i planering, bygg och förvaltning.* Intellecta 2008 (Sweden).

Utveckla principer för medborgardialog. Sveriges Kommuner och Landsting 2012.

Åhlström, Lisa: *Områdesanalys som deltagandemetod – att tolka och förmedla berättelser till planeringsunderlag.* Rapport för licentiatsexamen i arkitektur. Institutionen för Arkitektur, Chalmers Tekniska Högskola, Göteborg 2011.

Źródła internetowe

European Landscape Convention: www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/Landscape/default_en.asp

Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska (General Directorate for Environmental Protection, Poland): www.gdos.gov.pl (Polish and English)

Klaipėdos Universitetas (Klaipeda University): www.ku.lt (Lithuanian and English)

Länsstyrelsen Skåne (County Administrative Board of Scania): www.lansstyrelsen.se/skane (Swedish, English and other languages)

Lietuvos Respublikos Aplinkos Ministerija (Ministry of Environment of the Republic of Lithuania): www.am.lt/VI (Lithuanian and English)

Lietuvos valstybinių parkų ir rezervatų asociacija (Association of Lithuanian State Parks and Reserves) www.parkuasociacija.lt (Lithuanian and English)

LIFEscape: www.lifescape.eu

Linnéuniversitetet (Linnæus University): lnu.se (Swedish and English)

Lunds kommun: www.lund.se (Swedish and English)

Program Laboratorium Partycypacji Obywatelskiej (Laboratory of Civic Participation): www.partycypacjaobywatelska.pl . (Polish and English)

RECEP-ENELC: www.recep-enelc.net (English)

Riksantikvarieämbetet (Swedish National Heritage Board): www.raa.se (Swedish and English)

Sjöbo Kommun: www.sjobo.se (Swedish)

Skogsstyrelsen (Swedish Forest Agency): www.skogsstyrelsen.se (Swedish and English)

Slagelse Kommune: www.slagelse.dk (Danish)

Spaceshaper: www.landscapeinstitute.org/Spaceshaper

Tolkmicko Municipality: www.tolkmicko.pl (Polish, English and several other languages)

Visions and Strategies Around the Baltic Sea 2010 (VASAB): www.vasab.org (English)

Žemaitijos nacionalinis parkas (Zemaitija National Park): www.zemaitijosnp.lt (Lithuanian, English, German and Russian)

notatki

www.lifescape.eu